

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÉ ŽURNALISTIKY

Média v Protektorátu Čechy a Morava

Media in the Protectorate of Bohemia and Moravia

Student: Jana Absolonová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.

Ostrava 2011

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Média v Protektorátu Čechy a Morava včetně příloh vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů.

V Ostravě dne.....

jméno a příjmení studenta

OBSAH

1	Úvod	6
2	Mnichov 1938 a jeho důsledky	8
2.1	Mnichovská konference	9
2.2	Období druhé republiky	10
2.3	Protektorát Čechy a Morava	11
2.3.1	Formy odboje.....	14
2.3.2	Nástup Heydricha	15
2.3.3	Atentát na Heydricha	16
3	Média v Protektorátu Čechy a Morava	18
3.1	Cenzura, propaganda	18
3.2	Pomnichovská legální žurnalistika.....	20
3.3	Legální tisk v Protektorátu.....	20
3.3.1	Aktivističtí novináři	21
3.3.2	Řízení českého legálního tisku v Protektorátu	24
3.4	Ilegální tisk.....	26
3.5	Česká tisková kancelář	27
3.6	Rozhlas	29
3.6.1	Zahraniční rozhlasové vysílání.....	32
3.7	Film v Protektorátu Čechy a Morava	34
3.8	Kniha a český knižní trh v Protektorátu Čechy a Morava	38
4.7	Odras významných událostí Protektorátu v Moravskoslezském kraji v regionálním dobovém tisku	39
4	Využití řešené problematiky v médiích	42
5	Závěr	52
	Seznam použité literatury	54

Seznam zkratek	57
Seznam obrázků a grafů.....	58

1 Úvod

Období 1939-1945 je pro celý svět spjaté s druhou světovou válkou. Pro Československo bylo toto období ještě více trýznivé tím, že se stalo na šest let součástí třetí říše jako Protektorát Čechy a Morava. Nesporně patří mezi nejtěžší období našich novodobých dějin. O to těžší měla média v Protektorátu Čechy a Morava roli. Změna politické situace se promítla jak do organizace tisku a rozhlasu, tak do organizace filmu i knižního trhu. Nacistické složky až neuvěřitelně rychle ovládly česká média. Samozřejmě se nacistům nepodařilo zablokovat všechny informační zdroje. Existovala i ilegální média, přesto nebyla situace pro novináře, ani samotná média, jednoduchá.

Cíl a struktura práce

Cílem mé bakalářské práce je charakterizovat dobu a převážně česká protektorátní média, jakými byli tisk, rozhlas, film a kniha, a to, jak se na nich podepsala nařízená cenzura a změna politické situace vůbec. V této práci se budu zabývat především změnami, které do českých médií přinesla Mnichovská dohoda a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Jakým způsobem je omezovala cenzura a jakým způsobem je dirigovala nacistická propaganda. V první kapitole se pokusím popsat dobu před vyhlášením samotného Protektorátu, a to především proto, že nastínění doby, je pro pochopení celé situace nezbytné. Dále se zde budu věnovat životu a dění v Protektorátu. Pokusím se popsat významné události Protektorátu částečně i na základě analýzy deníků Lidové noviny a Národní politika z let 1939-1945. Druhá kapitola se bude týkat již samotných médií. „Hlavním nástrojem tiskové politiky pomnichovské vlády byla cenzura.“¹ A právě vymezením tohoto pojmu, stejně jako pojmu propaganda, který s tématem taktéž úzce souvisí, se budu věnovat v první podkapitole. Součástí druhé kapitoly bude také analytická část. V ní se pokusím zkoumat odraz významných událostí Protektorátu v Moravskoslezském kraji v dobovém regionálním tisku. Jako zkoumaná média, přesněji regionální deníky, vyberu Moravskoslezský deník a České slovo. Zkoumané období jsem vymezila od 16. března 1939, tedy od vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava do května roku 1941, kdy přestal vycházet Moravskoslezský deník.

---

¹BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny České žurnalistiky do roku 1945*, 1976, str. 48

Metodologie

Při psaní této práce jsem vycházela především z pramenného materiálu. Pro vypracování své bakalářské práce a k zachycení dané problematiky jsem zvolila historickou metodu. Jejím cílem je především snaha o zrekonstruování uplynulých událostí a jejich vysvětlení. Další metodou použitou pro vypracování této práce je analytická metoda.

Základní literatura

Jako výchozí literaturu jsem zvolila následující publikace:

- BRANDES, D. *Češi pod německým protektórátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-017-6
- JEŠUTOVÁ, E. *Od mikrofonu k posluchačům*. 1.vyd. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9
- KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8

Použité zdroje budu jak přímo, tak nepřímo citovat podle normy ČSN ISO 690 a prameny uvedu vždy pomocí číselného označení a poznámky pod čarou, přitom přímé citace budou uváděny v uvozovkách.

2 Mnichov 1938 a jeho důsledky

Před druhou světovou válkou Němci tvořili jednu z mnoha národnostních menšin v Československu. Obývali především ty oblasti, které sousedily s Německem a Rakouskem, proto byli nazýváni pohraniční Němci.² Sčítání lidu, které proběhlo v Československu roku 1921, ukazuje, že zde žilo 5 200 000 žen a 4 800 000 mužů, celkově tedy 10 milionů obyvatel.³ Z toho německá menšina tvořila 3 061 369 obyvatel.⁴ Jednalo se tedy o velkou část obyvatelstva a bylo jen otázkou času, kdy se celá situace stane kritickou. V roce 1933 tvořili německy mluvící obyvatelé Československa celé dvě třetiny nezaměstnaných.⁵ Napětí mezi českým a německým obyvatelstvem se stále více stupňovalo. Téhož roku se stal A. Hitler říšským kancléřem. Ve volbách, které se v Československu konaly v květnu 1935, vzešla jako nejsilnější strana Sudetoněmecká strana Konrada Henleina.⁶ Československá vláda si začala uvědomovat nebezpečí plynoucí ze situace v pohraničí a v roce 1937 učinila několik ústupků. Mezi tato opatření patřilo uvolnění přísných jazykových nařízení pro státní úředníky a poskytnutí státních zakázek sudetoněmeckým podnikům. Ale tyto kroky Československé vlády na pomoc sudetoněmeckému hospodářství přišly podle Hahnové⁷ příliš pozdě. Po anšlusu Rakouska 12. března 1938 začal Hitler připravovat agresi proti Československu. Henlein se přímo vyslovil pro rozbití Československa. Hitler vyzval představitele SdP, aby československé vládě kladli nepřijatelné požadavky. Výsledkem této výzvy byl tzv. karlovarský program, ve kterém se SdP oficiálně přihlásila k říši. 30. května 1938 podepsal Hitler plán napadení Československa tzv. Fall Grün (Zelený případ).⁸ Československá vláda se snažila získat podporu veřejnosti. „Proto například vyhověla britskému požadavku a v srpnu 1938 souhlasila s vysláním mise lorda Runcimana do ČSR.“⁹ 26. září 1938 promluvil Hitler k patnáctitisícovému davu v berlínském Sportpalastu. „Celý projev byl dokonale zrežirován. S wagnerovským smyslem pro dramatický účinek oznámil vůdce světu, že je v sázce buď všechno, nebo nic. Buď se Československo vzdá území, která po něm požaduje, nebo bude válka.“¹⁰ Náladu v Berlíně několik hodin před projevem zachytil

---

² HAHNOVÁ, E. *Mnichov 1938 a česká společnost*. 2008

³ Český statistický úřad [online]. 3. 3. 2011 [cit. 2011-05-06]. Sčítání lidu. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_podle_sldb>.

⁴ Český statistický úřad [online]. 23. 12. 2008 [cit. 2011-05-06]. Demografická příručka. Dostupné z WWW: <<http://notes2.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/4032-08>>.

⁵ VAUGHAN, D. *Bitva o vlny*. 2008, str. 15

⁶ Tamtéž, str. 16

⁷ HAHNOVÁ, E. *Mnichov 1938 a česká společnost*. 2008

⁸ KUDRNA. *Mnichov 1938 a česká společnost*. 2008, str. 15

⁹ GEBHART, J., KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 2004, str. 9

¹⁰ VAUGHAN, D. *Bitva o vlny*. 2008, str. 10

americký rozhlasový novinář Bill Shier: „Během noci probíhaly spěšné přípravy, aby jeden každý ze 75 milionů Němců v této zemi mohl v rozhlase slyšet vůdcova slova. Projev se bude přenášet i na krátkých vlnách do mnoha zemí v zahraničí. V Evropě i na celém světě se najde jen málokdo, kdo nebude mít možnost projev slyšet, bude-li si to přát. Můžeme si domyslet, že mezi posluchači budou jistě i Chamberlain v Londýně a Daladier v Paříži.“¹¹ Jednalo se o stěžejní rozhlasovou událost této doby.

2.1 Mnichovská konference

Situace byla kritická, do věci se vložila americká diplomacie, která navrhla svolání mezinárodní konference s cílem najít mírové řešení. Roosevelt se obrátil na Mussoliniho, aby navrhl Hitlerovi svolání konference čtyř velmocí - Anglie, Francie, Německa a Itálie. Konference se konala 29. září 1938 v Mnichově. Za jednotlivé státy se jí zúčastnili Chamberlain, Daladier, Hitler a Mussolini. Českoslovenští zástupci nebyli k jednání přizváni, pouze čekali na jeho výsledek. Mnichovská dohoda byla podepsána po půlnoci 30. září 1938.¹² „Mnichovská dohoda nesporně znamenala pro československý stát katastrofu státní, protože její důsledky zpochybnila a rozkolísala rozhodující atributy státní suverenity.“¹³ Po podepsání Mnichovské dohody muselo Československo odstoupit svá pohraniční území Německu. Další oblasti byly zabrány Polskem¹⁴ a Maďarskem¹⁵. Československo přišlo o 41 093 km² území s 4 879 000 obyvateli. Československo ztratilo většinu báňského, sklářského, textilního a papírenského průmyslu.¹⁶ Mnichov vyvolal hlubokou morální a politickou krizi. Prezident Beneš 5. 10. 1938 odstoupil a emigroval. Za jeho nástupce byl zvolen Emil Hácha.¹⁷

---

¹¹ VAUGHAN, D. *Bitva o vlny*. 2008, str. 10

¹² Tamtéž, str. 73

¹³ GEBHART, J.; KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 2004, str. 10

¹⁴ Těšínsko a oblast Spiše

¹⁵ Část jižního a východního Slovenska a jihozápadní část Podkarpatské Rusi

¹⁶ BEDNAŘÍK, P.; JIRÁK, J.; KÖPLLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. 2011, str. 189

¹⁷ PASÁK, T. *Emil Hácha*. 2007

2.2 Období druhé republiky

„Mnichov nebyl vyvrcholením, ale počátkem evropské a světové krize.“¹⁸ Období druhé republiky bylo charakteristické zejména tím, že československé hospodářství se stalo zcela závislé na dodávkách uhlí z Německa a Polska.¹⁹ Důvodem bylo právě zabrané území s tamním průmyslem. Byla narušena územní integrita státu. Důsledkem okupace byla stále se zvyšující nezaměstnanost. „Územní zásah rozrušil i celý dosavadní politický, hospodářský, sociální i národnostní vývoj pohraničních oblastí a jejich vazby s ostatními částmi ČSR a významně narušil historicky vzniklé vazby v oblasti dopravního systému, ekonomických a obchodních vazeb.“²⁰ Po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše²¹ se stal nejvyšším představitelem státu generál Jan Syrový. Nacistická moc se začala soustřeďovat na továrny, obchody, finanční kapitál, které patřili židovským majitelům.

Poměrně rychle přestávalo fungovat stávající liberálně demokratické uspořádání. „Mocenskopolitický systém, který jej garantoval, se zhroutil.“²² Bylo tedy nutno provést změny v politickém systému. Tyto změny byly nazývány „zjednodušením“ politického života.²³ Iniciativu chtělo převzít hned několik politických stran. V listopadu 1938 vznikla Strana národní jednoty (SDJ), zahrnující agrární stranu, lidovce, živnostenskou stranu, část národních socialistů, Národní sjednocení, Národní ligu a Národní obec fašistickou. Druhou stranou se stala Národní strana práce (NSP).²⁴ Jednalo se o ideu autoritativní demokracie. Budování druhé republiky probíhalo pod heslem „Republika malá - ale naše!“²⁵ Ministrem zahraničí se v říjnu 1938 stal Fr. Chvalkovský. Politické situace využily nacionalistické strany na Slovensku a Podkarpatské Rusi, které vyhlásily v říjnu 1938 svoji autonomii. Z Česko-Slovenska se tak stal zvláštní státní útvar.²⁶ 22. listopadu 1938 byl zvolen Emil Hácha prezidentem. Do čela vlády se postavil Rudolf Beran²⁷, vystřídal tak gen. Syrového. Komunistická strana Československa byla nucena zastavit svoji činnost v říjnu 1938. 20. října 1938 začal platit zákaz vydávání komunistického tisku. Přestalo vycházet Rudé právo, Haló

---

¹⁸ PASÁK, T. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998, str. 11

¹⁹ BEDNAŘÍK, P.; JIRÁK, J.; KÖPLLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, str. 189

²⁰ GEBHART, J.; KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, str. 26

²¹ 5. října 1938

²² GEBHART, J.; KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, str. 36

²³ Tamtéž, str. 39

²⁴ , P.; JIRÁK, J.; KÖPLLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, str. 190

²⁵ GEBHART, J.; KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, str. 73

²⁶ Tamtéž, str. 89

²⁷ Předseda SNJ

noviny, Tvorba a Svoboda.²⁸ Vedení KSČ tudíž začíná provozovat ilegální činnost. Období druhé republiky trvalo necelého půl roku. Jednalo se o období změn, útlaku a strachu.

2.3 Protektorát Čechy a Morava

Jednání, které se konalo 15. března 1939 v Berlíně mezi A. Hitlerem a E. Háchou se stalo počátkem šestiletého útlaku Československa Německou říší. Výsledek berlínského jednání byl zaznamenán do dvou základních dokumentů. Jeden z nich sloužil k dezorientaci české a světové veřejnosti, byl podepsán Hitlerem, Ribbentropem, Háchou a Chvalkovským. Tento dokument obsahoval sdělení o tom, že prezident Hácha vložil osud českého národa do rukou Adolfa Hitlera. Druhý dokument podepsal pouze Emil Hácha a Chvalkovský. Dokument se týkal kapitulčních podmínek, které zněly:

- a) ozbrojená moc a policejní oddíly zůstanou v kasárnách a složí zbraně
- b) bude vydán zákaz startu vojenským, civilním a soukromým letadlům
- c) protiletcká děla, protiletcké strojní pušky budou vytaženy z palebních postavení a budou odklizeny do kasáren
- d) na letištích a jejich zařízeních se nebudou provádět žádné změny
- e) nenastane žádné přerušení veřejného života, bude zajištěna práce všech úřadů, zvláště železnic a pošty
- f) nenastane narušení hospodářského života, bude zajištěna činnost bank, obchodu a průmyslu
- g) ve veřejných projevech, v tisku, divadle, rozhlasu bude zachována plná zdrženlivost²⁹

16. března 1939 vyšel v *Völkischer Beobachter* článek s titulkem: Böhmen und Mähren wieder im Reich (Čechy a Morava opět v říši). Okupace byla chápána jako dočasná záležitost, nikdo neočekával vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Po jednání v Praze, které se uskutečnilo hned po Berlínském jednání, byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Český rozhlas 15. března 1939 od čtyř hodin ráno opakoval krátkou informaci: „Z rozkazu presidenta republiky: „počínaje 6. hodinou 15. března počne německé vojsko obsazovati území Čech a Moravy. Všechno obyvatelstvo upozorňuje se, že je naprosto nutné, aby byl

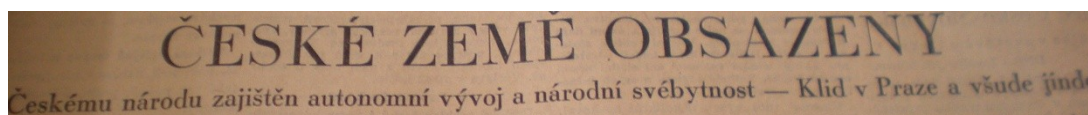
---

²⁸ GEBHART, J.; KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, str. 127

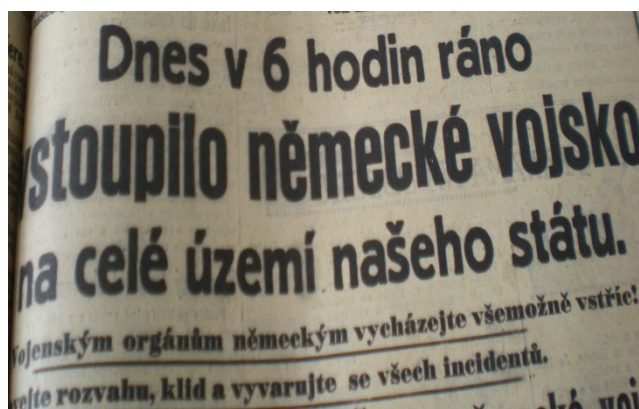
²⁹ PASÁK, T. *Emil Hácha*. Praha: Rybka Publishers, 2007, str. 92

zachován naprostý klid, vyhnuli se srážkám a incidentům, které by mohly mít nedozírné následky. Zachovejte klid a vyčkejte dalších zpráv.“³⁰ Ve tři čtvrtě na osm už byla německým vojskem obsazena mělnická vysílačka, ohlásila se: Deutscher Volksender Prag II. a oznámila, že v nejbližších chvílích vstoupí německé vojsko do hlavního města Čech. Vyzvala pak německé obyvatelstvo, aby jeho příchod uvítalo vlajkami s hákovým křížem. Stalo se. V Pražských ulicích zavlály rudé prapory s černým křížem v bílém kruhu³¹

Obr. 2.1. Lidové noviny, 16. března 1939

Obr. 2.2. Národní politika, 15. března 1939

V Protektorátu sehrálo svoji hroživou roli i Gestapo. Vlna zatýkání nastala již 15. března. První oběti byly především němečtí emigranti a čelní čeští komunisté.³² Počet zatčených během prvního týdne dosahoval vysokých hodnot, až několik tisíc. Zpočátku byl Protektorát Čechy a Morava podřízen vojenské správě, v jejímž čele stál generál Blaskowitz. Tato správa měla za úkol kontrolovat protektorátní vládu a správu. Bez povolení vojenských a civilních okupačních úřadů nesměla vláda svolat ministerskou radu nebo sestavit program schůze.³³ Snahu o převzetí politické moci v Protektorátu začalo projevovat radikálně pravicové hnutí Vlajka. Tento pokus se však nezdařil. Podle Brandese³⁴ byly počáteční

³⁰ Národní politika, V Praze ve středu 15. března 1939, číslo 74., ročník 57.

³¹ Lidové noviny, čtvrtek 16. března 1939, roč. 47., číslo 137

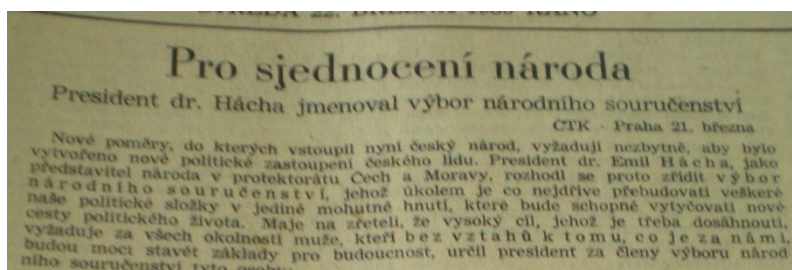
³² BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 31

³³ Tamtéž, str. 34

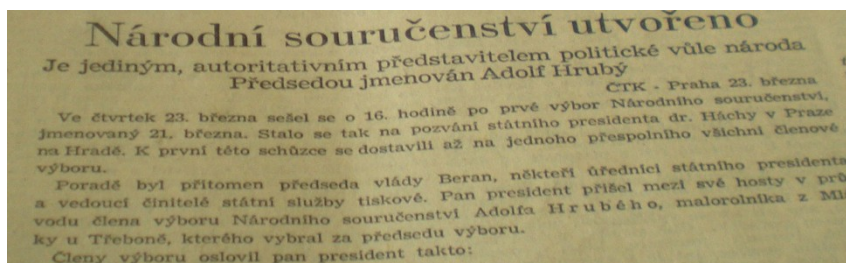
³⁴ Tamtéž

úspěchy pravicových radikálů pouze výsledkem zmatku v řadách české vlády a českých stran. V hlavách představitelů české vlády se zrodila myšlenka o založení Národního souručenství, ve kterém by byly zastoupeny všechny vrstvy obyvatelstva. „21. března 1939 rozpustil Hácha poslaneckou sněmovnu i senát a jmenoval 50 osobností, které dosud nestály v popředí politického života, členy Výboru Národního souručenství.“³⁵ Národní souručenství (NS) znamenalo pro české politiky i obyvatele velkou nadějí na sjednocení národa. Jak dokazují zprávy z dobového tisku.

Obr. 2.3. Lidové noviny, 22. března 1939

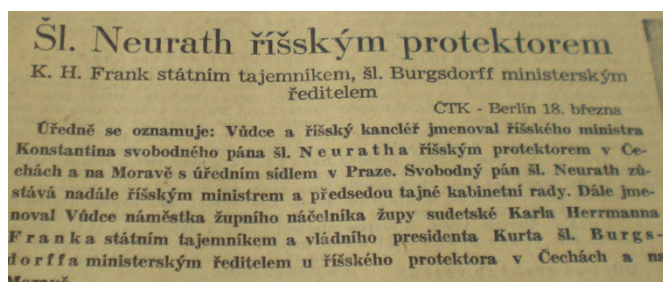
Obr. 2.4. Lidové noviny, 24. března 1939

Do čela říšské okupační správy byl dosazen Konrad von Neurath, bývalý ministr zahraničních věcí. Stal se prvním protektorem v Čechách a na Moravě. Neurath byl příslušníkem NSDAP. Od Hitlera dostal hodnost SS-obergruppenführer.

³⁵ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 35

Obr. 2.5. Lidové noviny, 19. března 1939

K.H. Frank, bývalý poslanec sudetoněmecké strany, se stal státním sekretářem. Ve svých rukách měl veškerou policejní moc. Nastalo období změn. Skončila Beranova vláda a 27. dubna 1939 byl do čela protektorátní vlády postaven gen. A. Eliáš. Změny, které se promítly v řízení okupační správy, se odrazily ve vzájemných vztazích mezi podřízeným Háchou a nadřízeným Neurathem. „Česká politická reprezentace si začínala uvědomovat, že výnos A. Hitlera z 16. března 1939 se stal pastí a že nastalo období germanizace českých zemí.“³⁶ Okupační správa projevovala snahu o co nejrychlejší potlačení českého národa, na druhé straně česká protektorátní reprezentace v čele s E. Háchou a A. Eliášem realizovala retardační, zdržující taktiku při uplatňování německých opatření.³⁷

2.3.1 Formy odboje

Je nutné zmínit vztah československé vlády a zahraničního exilu, který mezi těmito subjekty existoval. „Od svého návratu z USA do Velké Británie v červenci 1939 udržoval Beneš kontakt s některými členy protektorátní vlády.“³⁸ Úřad říšského protektora požadoval, aby protektorátní vláda vydala nesouhlas s činností západní emigrace. Požadovali, aby protektorátní správy vystoupily v rozhlasu s projevem, který měl paralyzovat vliv západní emigrace. Původně slibovaná autonomie byla porušována ve všech směrech. Důsledky tohoto porušování výrazně zasáhly do dění Protektorátu Čechy a Morava. Obyvatelé Protektorátu se proti útlaku začali bránit různými sabotážemi. Již v průběhu léta 1939 vznikly odbojové organizace jako Politické ústředí, Obrana národa a Petiční výbor věrní zůstaneme. Jednalo se o tři největší odbojové skupiny v Protektorátu Čechy a Morava. V případě německé porážky plánovaly všechny tři odbojové organizace povstání nebo převrat. V této věci se nejvíce angažovala organizace Obrana národa. Jako centrální organizace těchto tří skupin vznikl

³⁶ PASÁK, T. *Emil Hácha*. Praha: Rybka Publishers, 2007, str. 162

³⁷ Tamtéž

³⁸ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 59

Ústřední výbor odboje domácího, ten se ale v roce 1940 rozpadl. V ilegalitě byla taktéž Komunistická strana Československa (KSČ) a Národní hnutí pracující mládeže. Toto hnutí mělo 20 000 členů a tvořilo jednu z největších ilegálních skupin v Protektorátu.³⁹

Na přelomu let 1939-1940 došlo k rozsáhlému zatýkání členů národního odbojového hnutí. Gestapo odhalilo sdružení Obrana národa, Politické ústředí a jiné organizace. Odboj byl tedy oslaben intenzivním zatýkáním. Této situace opět využila fašistická organizace Vlajka a chtěla uspořádat puč. „Puč vlajkařů byl ovšem pouhou epizodou. 18. srpna 1940 jmenoval Hácha nový 64 členný Výbor Národního souručenství.“⁴⁰ Moc nacistického Německa sílila. Dobytím Paříže v červnu 1940 se změnil veřejný politický život v Protektorátu Čechy a Morava. Okupační moc čím dál více projevovala svoji sílu a vynucovala si další politické ústupky. Požadovala vyjadřování loajality vůči říši. Nacisté se snažili zlomit odpor protektorátní vlády i odmítáním celní dohody s Německem. Zastavili propouštění studentů z koncentračního tábora a vydali zákaz zasílání balíčků a korespondence.

2.3.2 Nástup Heydricha

V létě 1941 se schylovalo k bouři na politické scéně. Židé se stali terčem nacistické propagandy, která znamenala předstupeň konečného řešení židovské otázky. Důležitou součástí tohoto těžkého období bylo odbojové hnutí a kontakty vlády s ním. V září 1941 se Hitler rozhodl, že v zájmu vedení války musí pacifikovat odboj v Protektorátu Čechy a Morava. Z funkce protektora odvolal K. von Neuratha a na jeho místo dosadil R. Heydricha, který dostal titul zastupujícího říšského protektora.⁴¹ Heydrich byl zplnomocněn realizovat Hitlerův pokyn „postupovat proti rušitelům klidu a pořádku v Protektorátu nejostřejšími prostředky.“⁴² Ihned po jeho nástupu začalo období rozsáhlého zatýkání, byl zatčen i ministerský předseda A. Eliáš. Po těchto zatčeních následovaly popravy a krvavé represálie. První Heydrichova opatření měla za cíl v první řadě zastrašení českého národa. Dával krutým způsobem najevo, jaké následky s sebou nese účast v odbojovém hnutí. „Den po svém příchodu, 28. září 1941, vyhlásil Heydrich civilní výjimečný stav. Stanné právo se vztahovalo na jakékoli jednání, které by narušovalo veřejný pořádek a bezpečí.“⁴³ Tyto přestupky se trestaly smrtí. Tímto německá propaganda dosáhla svého cíle zastrašení českého národa. Heydrichův nástup do úřadu byl spojen s konečným řešením židovské otázky. Na území

³⁹ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 59

⁴⁰ Tamtéž, str. 139

⁴¹ PASÁK, T. *Emil Hácha*. Praha: Rybka Publishers, 2007

⁴² Tamtéž, str. 132

⁴³ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 252

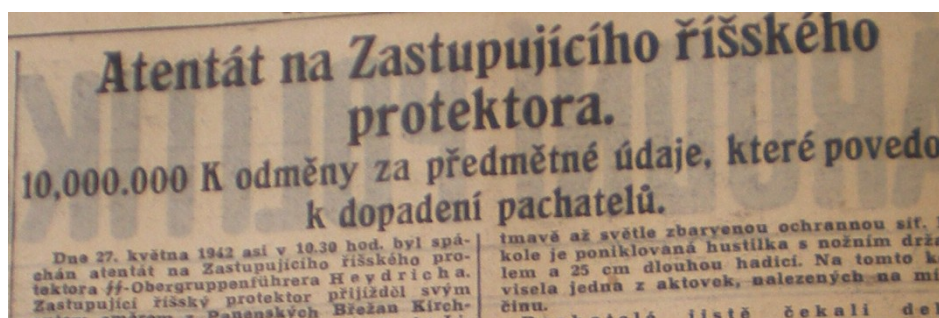

Protektorátu žilo v té době 88 105 židovských obyvatel. Terezín se stal přestupní stanicí do likvidačního tábora v Osvětimi. Z 86 934 terezínských vězňů, kteří byli deportováni do Polska, přežilo 3097. Stanné soudy stále vyhlašovaly rozsudky smrti. Soudy v Praze a v Brně celkem vynesly 486 rozsudků smrti a 2242 obyvatel bylo deportováno do koncentračních táborů. Odboj byl decimován. Heydrich byl spokojen, udělil českému národu krvavou lekci, která se neminula účinkem. Jeho záměr se zdařil.

2.3.3 Atentát na Heydricha

Skupina parašutistů v čele s Kubišem a Gabčíkem z operace Antropoid měla za úkol zabít Heydricha. Jednalo se o období zvýšeného odporu vůči jeho osobě a především k jeho činům. Rozkaz o atentátu přišel z Londýna. Byla to reakce na zvěrstva, která se v Protektorátu zvláště za Heydricha děla. Protektorátní tisk plnily seznamy jmen popravených osob.⁴⁴ 27. května 1942 provedli tito dva českoslovenští parašutisté atentát na Heydricha. Ještě toho dne bylo vyhlášeno stanné právo a stanné soudy zahájily svoji činnost. Každý den byl v novinách uveřejněn sloupec se jmény popravených. Jména popravených byla hlášena v rozhlase i pouličních tlampačích. „Pomsta se podepsala na 1300 osobách, nejsou zde ale započítány ztráty v koncentračních táborech. Tento teror neznal mezí a vyvrcholil vypálením Lidic a Ležáků.“⁴⁵ Hácha vydal prohlášení, které kritizovalo celou akci, zvláště pak E. Beneše. Ostřejší prohlášení vydala protektorátní vláda, která Beneše označila za placeného britského agenta „který se stal strůjcem činu, který musíme označit jako nejtěžší zločin na českém národě.“ Nastalo období krve, strachu, odhodlání i zoufalství. Za dopadení pachatelů K. H. Frank vypsal odměnu 1 000 000 říšských marek

Obr. 2.6. Národní politika 29. května 1942

⁴⁴ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 283

⁴⁵ Tamtéž

Oficiální propaganda chrlila hesla a výzvy k odsouzení atentátu. Vládla zde atmosféra strachu a obavy o národ. Himmler vydal příkaz zastřelit 10 000 příslušníků české inteligence jako odplatu za atentát.⁴⁶ 18. června 1942 byli v Resslově ulici v Praze dopadeni parašutisté, kteří atentát spáchali. Po atentátu se stal novým říšským protektorem generál policie Dalweg, který měl ale málo politických zkušeností. Rostl počet sabotáží ze strany českého obyvatelstva, které mělo větší naději na osvobození v důsledku německých neúspěchů. Touto dobou byl stav prezidenta Háchy velmi špatný jak po zdravotní, tak po psychické stránce a jednalo se o jeho nástupci. Vývoj na frontách směřoval k porážce Němců. Okupační teror v roce 1945 ale stále pokračoval. Nacistická nadvláda v Čechách a na Moravě nepolevila ani na konci války. „Spolu s postupem Rudé armády vystupovaly na mnoha místech na veřejnost odbojové skupiny.“⁴⁷ 5. května 1945 vypuklo v Praze povstání a Protektorát Čechy a Morava zanikl.

---

⁴⁶ PASÁK, T. *Emil Hácha*. Praha: Rybka Publishers, 2007

⁴⁷ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 90

3 Média v Protektorátu Čechy a Morava

3.1 Cenzura, propaganda

Josef Rapant v Moravskoslezském deníku z roku 1939⁴⁸ uvedl: „Není v životě jednotlivce zjevem řídkým, že na své životní pouti setkává se s názory a myšlenkami, jichž účel nekryje se vždy s poctivou snahou doplniti jeho vědomosti, které však naopak jsou vypočteny na to, aby jeho mínění zpracovaly jinak, než si jej sám vytvořil nebo vytvořiti je schopen. Tyto záměrné myšlenky a názory, vyjádřené často velmi obratně volenými slovními obraty, sledují však při nejmenším ten cíl, aby v nitru posluchače způsobily nepokoj a zmatek, faktory to, které tak často plodí nespokojenost, lhostejnost a negaci všeho, byť by to bylo sebelepší. Bude pak záležeti na osobních vlastnostech toho, proti němuž útok propagandy je namířen, jak se s ním vypořádá.“

Slovo médium pochází z latiny a znamená prostředek, prostředníka, zprostředkující činitel. Komunikační prostředky, které směřují od jednoho zdroje k masovému publiku, nazýváme masová média. Mezi masová média patří noviny, časopisy, knihy, televizní a rozhlasové vysílání, film i internet.⁴⁹ „Prvním skutečně masovým médiem byl tisk, který se v některých zemích rozvíjel se stále větší rychlostí zhruba od první třetiny 19. století.“⁵⁰ Média od počátku své existence měla velký vliv na lidi. Vliv médií postupem času stále rostl. Média tedy mají významný dopad na jednotlivce i na společnost. „Ovlivňují chování, postoje či názory jedinců, mohou rozšiřovat obzory poznání, vzdělávat, pomáhat v politickém i spotřebitelském rozhodování, ovlivňovat životní styl, ale také děsit, vyvolávat napětí, navádět ke společensky nežádoucímu jednání či uvádět v omyl.“⁵¹ Média tedy mohou posilovat, ale i ohrožovat stabilitu společnosti. Podle McQuaila⁵² působí média ve společnostech, kde je moc nerovnoměrně rozdělena mezi jednotlivce, skupiny, třídy. Jsou tedy spjata s převládající ekonomickou a politickou silou. „Média jsou předmětem boje o ovládnutí a zpřístupnění.“⁵³ Jsou tudíž považována za účinné nástroje moci se schopností uplatňovat svůj vliv.

Důkazem toho, že jsou média provázána se společností a dokážou ji ovlivnit je cenzura a propaganda. Slovo může mít stejně reálné účinky jako skutek, tento jev se nazývá

⁴⁸ Úryvek z článku od Dr. Josefa Rapanta s názvem Propaganda a tisk. Moravskoslezský deník, 5. Března 1939, roč. 40, č. 64

⁴⁹ JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. 2003

⁵⁰ Tamtéž, str. 29

⁵¹ Tamtéž, str. 151

⁵² MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. 2002

⁵³ Tamtéž, str. 92

příčinná funkce slova. A výsledkem účinnosti slova je propaganda. Termín je odvozen od latinského *propagare*⁵⁴. Zpočátku se tento výraz vztahoval k vinné révě, později označoval rozšiřování idejí, především křesťanské víry. Propagandy se časem zmocnila politická moc a stala se jejím nástrojem. Podle G. S. Jovetta a V. O'Donnella⁵⁵ dnes můžeme propagandu definovat jako proces kontroly informací, usměrňování veřejného mínění a předepisování vzorců chování. „Propaganda je záměrný a systematický pokus ovlivňovat chápání, manipulovat smýšlením a bezprostředním jednáním lidí s cílem dosáhnout reakce, které budou shodné se záměry propagátora.“⁵⁶ Základem propagandy je ovlivňování slovem a obrazem. Největší význam získala propaganda v totalitních režimech dvacátého století. Filippi-Codaccioni definuje propagandu jako psychologické působení na masy s ideologicko-politickými cíly.

Slovo cenzura pochází z latinského slova *ensor*⁵⁷. V oblasti médií znamená cenzura mocenský nástroj, který je určen ke kontrole informací určených veřejnosti. Existuje trojí rozdělení cenzury, a to na *předběžnou, dodatečnou a autocenzuru*.⁵⁸

„Cenzura i propaganda vychází z předpokladu, že média jsou silný společenský faktor, který může významným způsobem ovlivnit postoje a chování celé společnosti, v níž média působí.“⁵⁹ Podle Bartoše⁶⁰ je propaganda vědomé a cílevědomé působení na myšlení a jednání jedince, skupin i velkých společenských celků. Cíle propagandy jsou určovány vládnoucím světovým názorem, tedy ideologií.

---

⁵⁴ Znamená: rozšiřovat, štěpit

⁵⁵ JOWETT, G. S.; O'DONNELL, V. *Propaganda and Persuasion*. Newbury Park, London, New Delhi, 1982

⁵⁶ ILOWIECKI, M. T.; ŽANOVSKÝ, P. *Manipulace v médiích*. 2008, str. 28

⁵⁷ Odhadce, posuzovatel

⁵⁸ www.kolportaz.cz

⁵⁹ JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. 2003, str. 156

⁶⁰ BARTOŠ, B. *Psychologie propagandy*. 1981, str. 33

3.2 Pomnichovská legální žurnalistika

Proud české žurnalistiky se v tomto období rozděluje na tři souběžné vývojové linie.⁶¹ První je legální žurnalistika pomnichovské republiky, dále legální žurnalistika Protektorátu Čechy a Morava a nakonec ilegální žurnalistika domácího protifašistického odboje a zahraniční žurnalistika.⁶² První zmíněná vývojová linie sahá do jisté míry nad rámec této práce, ale pro pochopení tématu je její nastínění nezbytné. Mnichovské události způsobily řadu radikálních změn. Pro média byly tyto změny reprezentovány především ve struktuře československého tisku. „Odtržením pohraničí mizí ze struktury československého tisku i tamější tisk, převážně sice německý, ale s ním i část českých místních listů.“⁶³ 26. Září 1938 byla ustanovena při ministerstvu vnitra Ústřední cenzurní komise. Tato komise měla na starosti cenzuru tisku, telegramu, zásilek, divadla, filmu a rozhlasu.⁶⁴ Tisk politických stran zaznamenal v tomto období největší proměnu. Jak už bylo zmíněno, v říjnu 1938 byla zakázána Komunistická strana a s ní i vydávání komunistického tisku.⁶⁵ Dále byl v lednu 1939 zastaven legionářsko-učitelský deník Národní osvobození.⁶⁶ Tento deník vystřídal list Naše zprávy.⁶⁷ Období je charakteristické stále ubývajícím počtem titulů. „V období od října 1938 do ledna 1939 zaniklo 1 900 titulů periodického tisku.“⁶⁸ Kromě přísné cenzury byl dalším důvodem tohoto úbytku nedostatek novinového papíru, jehož převážná část se vyráběla právě na odtrženém území. Ubývalo i čtenářů. Podle Beránkové⁶⁹ čtenářů v této době ubývalo hned z několika důvodů. Jedním z nich byl projev pomnichovské desiluse, dalším byl velký vliv cenzury, který měnil tvář tisku v jednotvárnost. Jak si můžeme domyslet, hlavním důsledkem těchto změn byla vysoká nezaměstnanost v řadách redaktorů, ale i pracovníků polygrafického průmyslu.

3.3 Legální tisk v Protektorátu

Tiskový odbor předsednictva ministerské rady (dále jen TO PMR) vydal od založení Protektorátu řadu pokynů, které upravovaly charakter českého protektorátního tisku. K vyhlášení Protektorátu se média stavěla rozpačitě. Z počátku fungovala slibovaná autonomie, ale to se velmi brzy změnilo. „Dnešní den se začal v Ostravě zcela normálně. Noviny vyšly,

⁶¹ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny České žurnalistiky do roku 1945*, 1976, str. 46

⁶² Tamtéž, str. 46

⁶³ Tamtéž, str. 46

⁶⁴ BEDNAŘÍK, P.; JIRÁK, J.; KÖPLLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, str. 193-194

⁶⁵ Rudé právo, Haló noviny, Tvorba, Rote Fahne

⁶⁶ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 47

⁶⁷ Vycházel dvakrát týdně

⁶⁸ Srov. KUBÍČEK, J. *Noviny České republiky 1919-1945*. Brno, 2004, str. 75

⁶⁹ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 47

avšak v omezeném rozsahu, poněvadž nemají v té chvíli dostatečné zásoby papíru. Do německých listů byla dosazena komisařská správa a vedením pověřen Hermann Hess. Komisař Hess doprovodil dnes dopoledne české i německé novináře ke krajskému vedoucímu Heinzovi, který s nimi přátelsky promluvil o tom, co se očekává od tisku za nových poměrů. Tisk musí hlavně vytvářet ovzduší porozumění.⁷⁰ Protektorátní úřady vydaly 17. září 1939 Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku.⁷¹ Podle Beránkové⁷² sloužil tento Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku po celou dobu nacistické okupace. Tento Souborný přehled byl určen především šéfredaktorům a vylučoval témata pro okupanty problematická. Cenzura témat se týkala jak politické oblasti, tak i kultury a sportu. „Cenzura byla předběžná, průběžná i následná.“⁷³ Redaktoři listů museli dobře vážit každý svůj krok. Za obsah listů byli odpovědní šéfredaktoři. Cenzuru, která byla prováděna přímo v redakci, vykonávali úředníci Ústředí tiskové dozorcí služby. Na počátku okupace se jako prioritní téma v českém tisku řadila česká kultura. Cíl byl jasný, a to podpořit v těžké situaci národní vědomí. Legální tisk zpočátku také zařazoval toto téma, ale postupem času se zcela podřídil říši. „Pro strukturu českého legálního tisku bylo důležité zvláště vládní nařízení z května 1941 o úpravě poměrů v českém tisku.“⁷⁴ Pravomoci Předsednictva ministerské rady se podle Bednaříka⁷⁵ vztahovaly na určování výše nákladu periodik, zastavení vydávání tiskovin a stanovování rozsahu listů. TO PMR byl zrušen v roce 1942 a jeho funkci převzala tisková sekce nového protektorátního ministerstva lidové osvěty.⁷⁶

3.3.1 Aktivističtí novináři

Podle Cebeho⁷⁷ je možné novináře v Protektorátu rozdělit do dvou skupin. První skupinou byli proříšsky orientovaní aktivističtí novináři. „Pro obyvatele porobeného národa symbolizovali kolaboraci a byli předmětem hluboké čtenářské nenávisti.“⁷⁸ Druhou skupinu tvořili nerozhodní a opatrně nesouhlasící novináři. I přesto se museli přizpůsobit chodu redakce a požadavkům okupantů. „Ti i oni se museli každodenně podílet na stavbě

⁷⁰ Lidové noviny, pátek 17. března 1939, roč. 47. číslo 139

⁷¹ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010

⁷² BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 50

⁷³ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010, str. 91.

⁷⁴ BEDNAŘÍK, P.; JIRÁK, J.; KÖPLLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011, str. 199

⁷⁵ Tamtéž, str. 199

⁷⁶ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 50

V čele ministerstva lidové osvěty stál Emanuel Moravec

⁷⁷ CEBE, J.; KONČELÍK, J. *Novinářský aktivismus; protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku*. In: Acta Musei Nationalis Pragae, řada C-Literární historie. Roč. 53(2008), č. 1-4, s. 39-48

⁷⁸ Tamtéž

„papírového hradu“ ranního či odpoledního výtisku svých novin.“⁷⁹ Na podzim 1940 se v Národním souručenství prosadili aktivističtí novináři. Podle Blodigové⁸⁰ byla podstatou jejich aktivismu okázalá kolaborace s nacistickou okupační mocí a jejími představiteli, programové prosazování proněmeckých postojů a hodnot do českých médií. Podle Večeří⁸¹ to byli právě aktivisté, kteří zahajovali propagandistické kampaně v Protektorátu. „Již v létě 1940 se začíná ukazovat, že ambice aktivistických novinářů nekončí pouze u prosazování říšské myšlenky prostřednictvím tisku. Začínají se též projevovat jako politická skupina, jejímž cílem je skutečná aktivní spolupráce s Němci.“⁸² Největší pozornosti se dostávalo bývalému plukovníkovi československé armády Eduardu Moravcovi.⁸³ „Od ledna 1940 na Moravcově vzestupu systematicky pracovala skupina branné propagandy armádního zmocněnce u říšského protektora. Moravec sepisoval týdenní zprávy z bojiště, které pravidelně otiskovalo mnoho protektorátních novin. Od května pak dvakrát týdně promlouval v rozhlas.“⁸⁴ Aktivističtí novináři v čele s jejich předními pražskými činiteli, kterými byli K. Lažnovský, V. Krychtálek, E. Vajtauer, V. Ryba, J. Křemen, V. Crha a K. Werner, představovali ideově zformovanou proněmeckou skupinu za podpory K. H. Franka.⁸⁵ Tito novináři v roce 1941 otevřeně vystoupili proti Eliášově taktice, kterou považovali za vážnou překážku vzájemného smíření a vyrovnání. Stali se tak významnými složkami při upevňování německé politické linie v Protektorátu Čechy a Morava. V březnu roku 1941 se uskutečnila schůzka aktivistických pražských novinářů. Na schůzce byla ustanovena tzv. „sedmička“ vedoucích novinářů. Jejím úkolem bylo nově orientovat český tisk a veřejný politický život. Na schůzi vystoupil, mimo jiných, šéfredaktor Českého slova K. Lažnovský s programem intenzivní aktivistické činnosti. V čele sedmičky stál V. Krychtálek, K. Lažnovský a E. Vajtauer, kteří úzce spolupracovali s Wolfgangem von Wolframem. Názory a cíle K. Lažnovského ovlivnily ideový profil ostatních žurnalistů, byl toho názoru, že až dosud dělali aktivistickou práci jen aktivističtí novináři, takže národu vzniká dojem, že jsou zaprodanci

⁷⁹ VEČEŘA, P: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945). In: Mediální studia, roč. 2 (2007) č. 3, s. 252-271.

⁸⁰ BLODIGOVÁ, A. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Matfyzpress, 2007

⁸¹ VEČEŘA, P: Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945). In: Mediální studia, roč. 2 (2007) č. 3, s. 252-271.

⁸² CEBE, J.; KONČELÍK, J. Novinářský aktivismus; protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: Acta Musei Nationalis Pragae, řada C-Literární historie. Roč. 53(2008), č. 1-4, s. 39-48, str. 42

⁸³ BRANDES, D. Češi pod německým protektorátem. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 140

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 54

Němců a zrádci národa. K. Werner, který se zabýval spoluprací aktivistických novinářů s německými orgány, řekl: „Aktivističtí novináři jsou sice koupeni, ale nikoliv za peníze, ale za spolupráci a zájem, který ze strany německé se vždy projevuje a s nímž se ve všech svých počinech a podnětech na straně německé setkávají“. Dále také připustil, že jsou v úzkém kontaktu s říšskými skupinami, naproti tomu s protektorátními činiteli nemají v podstatě žádné spojení.⁸⁶ Podle Cebeho⁸⁷ se Němci od počátku okupace pokoušeli získat české novináře k aktivní spolupráci. Tzv. novinářské zájezdy se staly důležitým prostředkem, který měl novináře o nutnosti spolupráce s okupanty přesvědčit. Těmto zájezdům přikládali Němci velký význam. Významný pro zformování aktivistické skupiny novinářů v Protektorátu byl zájezd do Polska, který se konal v roce 1939. Z Londýna přišla výzva k bojkotu protektorátního tisku. Bylo zaznamenáno, že v některých trafikách se noviny skoro vůbec nekupují, kamelotům jsou nabízeny peníze, aby noviny neprodávali. Bojkot českého protektorátního tisku zesílil zájem Němců o londýnský zahraniční rozhlas a jeho odposlouchávání. V září 1941 ilegální vedení a londýnské zahraniční centrum vyhlásilo tento bojkot. Londýnským rozhlasem byla rozšířena výzva, ve které se uvádělo: „Zničíte-li noviny, jež jsou sice česky psané, ale německy myšlené, nezničíte nic víc nežli jednu zbraň Goebbelsovu a Frankovu, kterou útočí na naši vnitřní frontu.“⁸⁸ Byl tím myšlen legální tisk. V hlášení pražského gestapa se objevilo zjištění, že prodej českých novin v té době poklesl o 70%.⁸⁹ Proto Němci vyvíjeli tlak na vládu, aby vystoupila ve prospěch protektorátního tisku a tím i jeho šéfredaktorů. Londýnský rozhlas chtěl tento bojkot udržet co možná nejdéle. Aktivismus tak narazil na odmítavý postoj českého národa. „V průběhu poválečné redistribuce bylo před Národním soudem odsouzeno 7 novinářských kolaborantů k trestu smrti, někteří šéfredaktoři byli odsouzeni k víceletému žaláři a řada dalších novinářů byla souzena mimořádnými lidovými soudy.“⁹⁰

---

⁸⁶ PASÁK, T. *Emil Hácha*. 1.vyd. Praha: Rybka Publishers, 2007

⁸⁷ CEBE, J.; KONČELÍK, J. Novinářský aktivismus; protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: *Acta Musei Nationalis Pragae*, řada C-Literární historie. Roč. 53(2008), č. 1-4, s. 39-48, str. 42

⁸⁸ PASÁK, T. *Emil Hácha*. 1.vyd. Praha: Rybka Publishers, 2007, str. 230

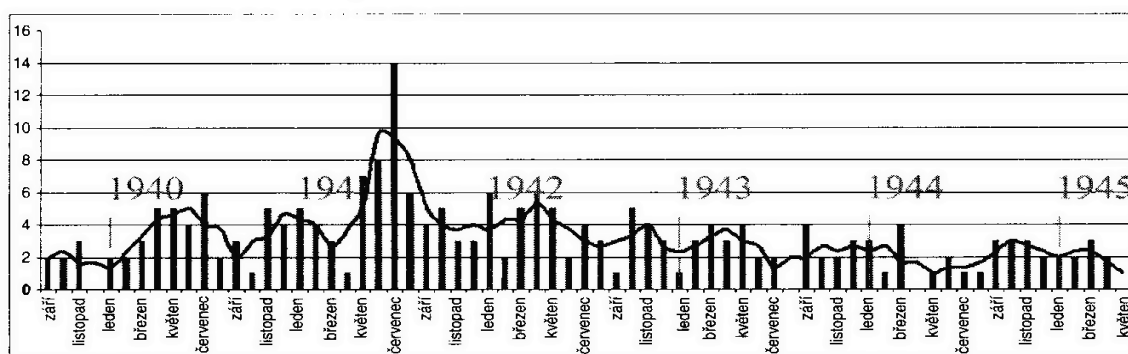
⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 55

3.3.2 Řízení českého legálního tisku v Protektorátu

Tiskové konference při tiskovém odboru předsednictva ministerské rady se staly důležitým nástrojem řízení a kontroly protektorátního tisku. Na těchto konferencích dostávali významní redaktoři a šéfredaktoři instrukce, jak působit na protektorátní obyvatelstvo ve prospěch německé propagandy. Konference se tedy nesly v duchu nacistické propagandy. „Jedním ze základních nástrojů fungování celého systému řízení tisku byla pravidelnost a četnost konferencí.“⁹¹ Konference byly pořádány jedenkrát týdně. V mimořádných situacích byly svolávány i mimořádné konference.

Graf 3.1. Vývoj tiskových porad (1940 – 1945)

Legenda: **Graf 1** zobrazuje na ose X měsíc příslušného roku, na ose Y je sloupcem vyjádřen absolutní počet tiskových porad konaných v daný měsíc. Linie zobrazuje trend v počtu konání porad (pro každý měsíc je konstruována jako průměr daného a obou sousedních měsíců – např. hodnota pro únor 1941 je vypočítána jako aritmetický průměr ledna, února a března 1941).

92

Konference označované jako všeobecné se konaly vedle zmíněných pravidelných konferencí a to pro zástupce mimopražského tisku a vybraných týdeníků. Konferenci uváděl přednosta TO PMR a poté vystoupil Wolfgang Wolfram von Wolmar.⁹³ Instrukce sdělené šéfredaktorům na těchto konferencích měly ohromný vliv na organizaci celé redakce a také na obsah tiskovin. Kromě aktivistických novinářů spolupracovali s okupanty i řadoví redaktoři, kteří přistoupili na kompromis mezi svými názory a situací, ve které se nacházeli. Vedle nich

⁹¹ GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010, str. 15

⁹² Tamtéž

⁹³ Tamtéž, str.16

se také objevovali novináři, kteří provozovali odbojovou činnost.⁹⁴ „Tiskové porady považovali za důležité i protirežimně orientovaní novináři. Představovaly pro ně vzácnou příležitost k pravidelnému a pro německou policii nezávadnému kontaktu a výměně informací.“⁹⁵ Vedle tiskových konferencí se nacisté snažili využívat diferenciované formy zásahů do mediální agendy. Pro novináře a publicisty pořádali instruktáže a organizovali zájezdy do Říše a obsazených území či promítali různé propagandistické filmy.⁹⁶ Köpplová⁹⁷ zdůrazňuje nutnost znalosti německého jazyka tehdejších novinářů. A nelze tomu odporovat, němčina byla všudypřítomná. Na těchto konferencích bylo všem účastníkům sdělováno, že projednáváné záležitosti jsou přísně tajné. Za porušení tohoto pravidla hrozila nacistická složka přísnými tresty. Šéfredaktoři různých novin se nacházeli v komplikované situaci. Měly za úkol tlumočit požadavky z konferencí svým zaměstnancům. „za to, že tisk bude se řídit danými pokyny, a že se v něm neobjeví nic závadného, jest odpovědný v první řadě šéfredaktor, ve druhé řadě pak cenzor v redakci, po případě cenzor revidující list v ústředí. Poruší-li se někde pokyn, není možno za mimořádných poměrů dlouho vyšetřovat, kdo je vinen, aby se nakonec snad zjistilo, že vinen není nikdo, a že nikdo není odpovědný, jako se to skutečně v některých případech stalo. Odpovědný je šéfredaktor, a ten také musí nést důsledky.“⁹⁸ Častým tématem konferencí byly úvodníky. Jejich autoři byli většinou šéfredaktoři listů. Nacisté považovali úvodníky za jednu z nejdůležitějších částí listu. Požadovali po redaktorech, aby v nich vykreslovali obraz Protektorátu a říše v tom nejlepším světle. Konference ale nebyly jediným způsobem řízení tisku. Denně do redakce listů přicházely zprávy s informacemi pro šéfredaktory. Informace pro šéfredaktory obsahovaly příkazy a pokyny, jak zpracovat to které aktuální téma.⁹⁹ Funkce tiskových porad byla podle Krause¹⁰⁰ taková, že informace, spíše rozkazy sdělené na konferencích určovaly volbu, hierarchii témat a umístění na stránkách. Zvýšená pozornost byla věnována první straně a jejímu obsahu. Témata těchto tiskových konferencí se měnila s aktuální situací. I chování referentů nacistické propagandy se měnilo v závislosti na úspěších či neúspěších říše.

---

⁹⁴ Srov. BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str.55

⁹⁵ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In Foret, M -Lapčík, M – Orság, P. (ed.). *Média dnes: reflexe mediality médií a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 295-311.

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010

⁹⁸ KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003, str. 76

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010

Z tiskových konferencí je zřejmé, že se nejednalo pouze o doporučení, ale o pokyny, směrodatné informace, které měly být důsledně dodržovány. Hlavním cílem těchto porad bylo, aby se v legálním českém tisku psalo o Říši v co možná nejlepším světle. Přizpůsobovala se tomu témata, jejich zpracování, obsah celých novin, dokonce i fotografie v nich.

3.4 *Ilegální tisk*

Součástí odbojové činnosti bylo i vydávání a rozšiřování ilegálního protifašistického tisku. Ilegální tisk v Protektorátu dosahoval největší aktivity v letech 1939-1940. V tomto období podle Beránkové¹⁰¹ vycházelo z počtu 66 titulů 29 komunistických listů a 37 listů ostatních odbojových organizací. Činnost ilegálního tisku vlivem událostí slábla. Ihned po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byla zřízena Ústřední služba tiskového dozoru a úřad propagandy při tiskovém odboru předsednictva ministerské rady. V čele tohoto úřadu stál Zdeněk Schmoranz. „25. srpna 1939 uskutečnily německé bezpečnostní složky razii v ČTK. Odhalily zpravodajskou síť vedenou Z. Schmoranzem, přednostou tiskového odboru.“¹⁰² Gestapo tedy poprvé nahlédlo do vztahů mezi národními zpravodajskými a odbojovými organizacemi. Podle Brandese¹⁰³ původcem zpráv z Protektorátu nebyl jen československý exil a později Československý národní výbor nebo československá vláda, ale i francouzská či anglická zpravodajská služba. „Československému exilu se nepodařilo vybudovat si monopol na všechny zprávy z Protektorátu a vydobýt si tak pozici nepostradatelného partnera spojeneckých zpravodajských služeb a jejich vlád.“¹⁰⁴ Od roku 1940 vycházel Čechoslovák, nejvýznamnější exilový časopis a Československé listy.¹⁰⁵ „Z politických listů měl kromě Čechoslováka význam časopis Mladé Československo (1941-1942), později Nové Československo (1943-1945), ovlivňované londýnskou organizací KSČ.“¹⁰⁶ Centrum exilového tisku se nacházelo ve Velké Británii v čele s E. Benešem. Ilegální časopisy a letáky odbojového hnutí neměly podle Brandese¹⁰⁷ za úkol objektivně informovat, ale ovlivňovat české obyvatelstvo podle názorů vydavatelů. „Zprávy, které přinášel ilegální tisk, byly voleny stejně jednostranně jako cenzurovaný legální tisk. Měly především posilovat odhodlání

¹⁰¹ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 57

¹⁰² PASÁK, T. *Emil Hácha*. Praha: Rybka Publishers, 2007, str. 242

¹⁰³ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 82

¹⁰⁵ Pokládány za hlavní politickou tribunu

¹⁰⁶ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 59

¹⁰⁷ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 84

obyvatel k odporu. Ilegální tisk se pokoušel zakrývat rozepře uvnitř československého exilu a vyzdvihoval autoritu a prozíravost Benešovu.¹⁰⁸ Jako typický příklad uvádí Brandes leták „Všem věrným Čechům“, který byl rozšiřován po celém Protektorátu a vyzýval Čechy ke zdrženlivosti ve veřejném životě.

K propagandě národních odbojových organizací ale více sloužily ilegální časopisy. Nejvýznamnějším ilegálním časopisem byl časopis *V boj*. „Pod vedením legionáře Josefa Škaldy vyšlo v době od 1. dubna do 2. listopadu 1939 dvacet sedm čísel s průměrně 16 stranami a v nákladu, který pozvolna stoupal od 500 na 4000 výtisků.“¹⁰⁹ Časopis vycházel pod vedením odbojových organizací Obrana národa, Politické ústředí a Petiční výbor věrní zůstaneme. Druhým největším ilegálním časopisem byl *Český kurýr*, který vycházel od roku 1939 do roku 1941. Měl zřejmě jen jediného redaktora, a to Rostislava Korčáka.¹¹⁰ Dalším ilegálním hnutím, které vydávalo časopis, bylo Národní hnutí pracující mládeže. Časopis se jmenoval *Informační služba národního osvobození*.¹¹¹ Časopis se ubíral směrem k SSSR a odsuzoval politiku appeasementu. Hnutí a časopis existovalo do roku 1940, kdy na jejich stopu přišlo gestapo. Ilegální tiskovinou Komunistické strany Československa bylo *Rudé právo*. Od podzimu 1939 se zvyšovala produkce komunistických letáků. Obsahem těchto letáků byly ideologicky formulované komentáře.¹¹²

3.5 Česká tisková kancelář

Návrhy na vytvoření české tiskové agentury se objevily poprvé v polovině 80. let 19. století.¹¹³ Vzniku ČTK bránily zpočátku politické neshody a finanční situace. „K založení Československé tiskové kanceláře jako vládní agenturní instituce nového státu pracovaly během války čtyři různé skupiny politiků a novinářů.“¹¹⁴ ČTK vznikla 28. října 1918. V roce 1938 měla ČTK redakce v Brně, Ostravě, Olomouci, Opavě, Ústí nad Labem, Liberci, Plzni, Karlových Varech, Bratislavě, Košicích a Užhorodě. Po Mnichovu ztratila ČTK pět z nich. Po okupaci 15. března 1939 byla v ČTK umístěna okupační prozatímní služebna pro tisk.¹¹⁵ Ihned po vyhlášení Protektorátu bylo v ČTK zakázáno přijímat zprávy zahraničních agentur.

¹⁰⁸ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 84

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 85

¹¹⁰ BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976, str. 57

¹¹¹ BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999, str. 88

¹¹² Tamtéž, str. 93

¹¹³ STEJSKAL, J. *Zprávy z českého století*. Praha: Triton, 2008

¹¹⁴ Tamtéž, str. 73

¹¹⁵ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010

„Agenturní personál směl zpracovávat jen servis německé tiskové agentury DNB.“¹¹⁶ Další změnou bylo přejmenování z Československé tiskové kanceláře na Českou tiskovou kancelář. Změny nastaly i v oblasti organizační struktury. ČTK muselo opustit mnoho „nevyhovujících“ zaměstnanců. Byly přezkoumávány rodové doklady k odhalení rasového původu zaměstnanců. Hlavní složkou agentury podle Stejskala¹¹⁷ zůstala německá a česká sekce politického zpravodajství, kde pracovalo 32 redaktorů. Zprávy z Protektorátu přicházely jednak z úřadů státního prezidenta, z úřadu vlády či říšského protektora, anebo z vlastních agenturních zdrojů. Po 25. srpnu 1939, kdy byla odhalena Schmoranzova odbojová skupina, byla ČTK obsazena vojenskou policií a podřízena tiskovému odboru kulturně politického oddělení ÚŘP.¹¹⁸ Schmoranz se stal hlavní postavou novinářského odboje hned v prvních týdnech okupace. „Domácí odbojová činnost se na půdě ČTK soustředila do organizace tzv. tiskových referentů, bývalých zpravodajských důstojníků rozpuštěné československé armády, přidělených do českých a moravských okresů s oficiálně cenzurním, ale ve skutečnosti protinacistickým špionážním posláním.“¹¹⁹ Jak víme z předchozího textu, tato odbojová síť byla odhalena v srpnu 1939 gestapem. ČTK tedy podléhala říšské zpravodajské agentuře Deutsches Nachrichtenbüro (DNB). DNB figurovala jako výlučný zdroj informací u všech důležitých sdělení. Cenzura se samozřejmě nevyhnula ani ČTK. Přestala vysílat do zahraničí, pracovat na obrazovém zpravodajství a připravovat pro rozhlas hlášení zpráv. „Agentura se za Protektorátu stala oficiálním mluvčím okupačních úřadů, a byla tudíž vystavena přísné a několikanásobné cenzuře.“¹²⁰ Právě cenzura podle Stejskala¹²¹ zapříčiňovala to, že noviny dostávaly informace pozdě a byly pozadu za německy psaným protektorátním tiskem. Agentura se snažila tvorbu zpráv urychlit, ale nemohla ovlivnit cenzurní vliv. Radiotelegrafické vysílání textových zpráv pro zahraničí bylo pro ČTK zakázáno. Protektorát jako součást německé říše neměl na toto právo a podle Stejskala¹²² tuto službu zajišťovala společnost Transocean-Europapress. Obrazové oddělení přešlo v lednu 1939 pod TOP MR.

---

¹¹⁶ STEJSKAL, J. *Zprávy z českého století*. Praha: Triton, 2008, str. 252

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010

¹¹⁹ STEJSKAL, J. *Četka slaví devadesátiny*. Praha: ČTK, 2008, str. 9

¹²⁰ STEJSKAL, J. *Zprávy z českého století*. Praha: Triton, 2008, str. 274

¹²¹ Tamtéž

¹²² Tamtéž

3.6 Rozhlas

V Československu se mezi lety 1933 až 1938 více než zdvojnásobil počet přihlášených bezdrátových přijímačů a přesáhl jeden milion.¹²³ „V letním zasedání Mezinárodní rozhlasové unie ve Švýcarsku byly předloženy statistiky, podle nichž bylo koncem roku 1937 ve světě 87 a půl milionu rozhlasových koncesí a celkem asi 350 milionů rozhlasových posluchačů. Z toho je asi 125 milionů posluchačů v Evropě.“¹²⁴ Pravidelné vysílání bylo zahájeno v roce 1923 ve 20.15 hodin. Zpočátku ho provozovala hrstka nadšenců a dovozců bezdrátové techniky. Od začátku vysílání se o něj zajímal stát. Rozhlas se stal velmi oblíbeným. T. G. Masaryk se nechal slyšet, že je rozhlasovým nadšencem, uvedl: „rozmach vysílání je zřejmým dokladem pokroku a uvědomění si důležitosti vzdělání a kultury.“ Od svých začátků ve skautském stanu ve Kbelích v květnu 1923 se rozhlas rychle rozvíjel. Jeden ze zakladatelů rozhlasového vysílání u nás. Eduard Svoboda, novinář Miloš Čtrnáctý a výrobce rozhlasových přijímačů a radiosoučástek, firma Radioslavia, stáli u vzniku Radiojournalu.¹²⁵ Československo se stalo jednou z prvních zemí na světě s pravidelným rozhlasovým vysíláním. „V dubnu 1924 došlo k dohodě Radijournalu s Československou tiskovou kanceláří o spolupráci při tvorbě zpravodajských relací.“¹²⁶ V květnu roku 1924 se v českém tisku poprvé objevilo slovo „rozhlas“, do té doby se užívalo výrazů „radiofonie“, případně anglického „broadcasting“. Od začátku fungovalo na výběru koncesionářských poplatků, které platí majitelé bezdrátových přijímačů. Jelikož byla cena rozhlasových přijímačů vysoká, nemohl si ji dovolit každý, a tak se Radiojournal ocitl ve finančních potížích. Společnost byla v roce 1925 restrukturalizována a stát získal 51% podíl. Téhož roku společnost Radiojournal odvysílala první přímý přenos koncertu České filharmonie. Koncesionářský poplatek zlevnil. V roce 1926 bylo v Československu více než osm set obchodů nabízejících radiotechnické zboží.¹²⁷ Název Radiojournal se změnil na Česko-Slovenský rozhlas a.s. 28. prosince 1938. Novým předsedou správní rady byl zvolen sekční šéf Jindřich Dobiáš. Český rozhlas se po zřízení Protektorátu dočasně vrátil k názvu Radiojournal. V červnu roku 1939 se název změnil na Český rozhlas.

Důsledky Mnichova velmi výrazně zasáhly do dění v rozhlase. Radikálně pozměnily celou jeho strukturu, a to jak v rozhlasové činnosti, národnostní pestrosti, v personálním

¹²³ JEŠUTOVÁ, E. Od mikrofonu k posluchačům. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003

¹²⁴ Moravskoslezský deník, 5. Července 1938, roč. 38, č. 183, str. 3

¹²⁵ VAUGHAN, D. *Bitva o vlny*. 1.vyd. Praha: Radioservis, 2008, str. 98

¹²⁶ MARŠÍK, J. *Přikopníci rozhlasového vysílání 1923-1925*, str. 43

¹²⁷ JEŠUTOVÁ, E. Od mikrofonu k posluchačům. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 105

složení, tak i v technickém pojetí. 31. srpna 1939 byl vydán vládní dekret, který koncipoval dohled nad rozhlasovým vysíláním. Cenzuru svěřil do rukou Tiskového odboru předsednictva ministerské rady a po okupační linii byl rozhlas podřízen skupině pro rozhlas v kultuře politického oddělení Úřadu říšského protektora.

Cenzurní praxe byla podrobně rozpracována koncem prosince 1939. Byly vytyčeny formy styku a kompetence protektorátní a okupační cenzury. „Konkrétně bylo cenzurou pověřeno cenzurní oddělení Českého rozhlasu a vedle toho také okupační rozhlasová, případně i tisková cenzura.“¹²⁸ Vyplývá z toho, že rozhlas v Protektorátu podléhal dvojí cenzuře, a to jak okupační, tak protektorátní, přitom protektorátní podléhala té okupační.

Zostřená cenzura byla očividná, impulzy k ní vedly z tiskového odboru předsednictva vlády. „V den příchodů nacistů do rozhlasu vyškrtnal nám jeden černě uniformovaný ochránce s rudou páskou s lomeným křížem z našeho Okénka slova statečnosti a naděje s poučením: ‚Proč statečnost? Proč naděje? Český národ si musí uvědomit, v jaké situaci a jak má jednat, poněvadž na této situaci se nedá nic změnit!‘ Druhý den ráno mi český vedoucí vysílání oznámil: ‚Okénka jsou jako součást programu s okamžitou platností zrušena.“¹²⁹ Krátkovlnné vysílání do zahraničí bylo okamžitě zastaveno. Tím, že došlo k oddělení Slovenska, se výrazně změnil počet koncesionářů na území státu, a to přispělo k lepšímu umístění Protektorátu Čechy a Morava na žebříčku evropských rozhlasových vysílatelů. Na řadu přišla i antisemitská čistka v personálním složení rozhlasu. Z programů byli vyloučeni autoři a skladatelé židovského původu. „Byli propuštěni všichni - ostatně zcela nepočetní – zaměstnanci neárijského původu. Také už nejsou k mikrofonu zváni neárijské účinkující. Má-li tudíž některý účinkující, ať už sbormistr nebo pianista, německé jméno, buďte klidní! Židů mezi nimi není.“¹³⁰, oznámil to Rozhlas v dubnu 1939. Nejen, že zprávy, které byly vysílány, nepramenily z ČTK, omezovala cenzura i technickou podstatu rozhlasu. Jednalo se o maximální dobu vysílání daného pořadu. „Programoví pracovníci v omezeném prostoru manévrovali s mimořádnou vynalézavostí. Pro rozhlasové hry získávali nové autory a orientovali je na krátké stopáže, z historie vybírali alespoň upomínky na méně závadná období, rozvíjeli tematiku české země a lidu“¹³¹

¹²⁸ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. 1.vyd. Praha: Portál, 2010, str. 92

¹²⁹ DISMAN, M. Pracovníci českého rozhlasu ve službách květnové revoluce. In: Kapitoly z dějin Československého rozhlasu 6. Praha: ČSRO, 1967, str. 56

¹³⁰ JEŠUTOVÁ, E. Od mikrofonu k posluchačům. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 114

¹³¹ Tamtéž

Z počátku nebyla zmiňovaná kontrola tak přísná a německá správa se spokojila pouze s personálními změnami, ovšem postupem času se kontrola a samozřejmě cenzura zostřovala. Po utvoření Protektorátu převzala německá správa mělnickou, brněnskou a moravsko-ostravskou stanici. Mělník se stal říšskoněmeckým vysílačem s označením Říšský vysílač Čechy. Brno a narychlo postavená náhradní stanice v Moravské Ostravě přejímaly zpočátku program stanice v Bratislavě, později vysílaly program z poloviny český. Od 1. května 1939 vysílal brněnský rozhlas kolem sedmdesáti procent český program a stanice Moravská Ostrava byla vrácena plně českému programu. Krátkovlnná stanice v Poděbradech vysílala od prvních dnů okupace průměrně asi tři hodiny v noci, převážně zpravodajství ČTK a hudební program.¹³² 1. března 1939 byla zavedena programová intendatura, která měla za úkol usměrňovat a kontrolovat programové složení. Byla napojena na ÚŘP. V rámci hudebního, slovesného, vzdělávacího odboru pro reportáže a pro „odborné rozhlas“ působil cenzurní referent. Měl za povinnost referovat o každém pořadu cenzurnímu oddělení, které jej posuzovalo a rozhodovalo o realizaci a vysílání připravovaných pořadů.¹³³ Pořady, které byly vysílány, musely být nejprve ohlášeny německy až pak česky.

„Dne 1. září 1939 vydala Ministerská rada pro obranu Říše v Berlíně nařízení o mimořádných opatřeních.“¹³⁴ Jednalo se o okamžitý zákaz poslechu zahraničních rozhlasových stanic. Nacisté pozorně sledovali texty, a dokonce i jejich interpretaci, přízvuk a podtext. Právě proto měli hlasatelé velmi důležité postavení. To s sebou ale neslo velkou zodpovědnost spojenou se strachem. Členové odboje si velmi dobře uvědomovali důležitost rozhlasu a snažili se jí využít. Od počátku okupace v rozhlase rozepisovali a šířili různé ilegální materiály, pořádali sbírky na zakoupení zbraní a podporu rodin zatčených zaměstnanců. Podněty nepřicházely pouze zvenčí, ale také ze samotné struktury rozhlasu. Samotní pracovníci rozhlasu se podíleli na této odbojové činnosti. Mezi tyto činnosti patřilo „vyčleňování různých zvukových záznamů koncem války z provozu a příprava pořadů pro vysílání v prvních dnech osvobozené republiky, příprava náhradních přenosových linek a technických zařízení.“¹³⁵ Autoři rozhlasových her se snažili využít příležitosti kontextu k narážkám, které si posluchač mohl spojit se souvislostmi a s aktuálním děním. Je ale nutné podotknout i to, že mezi rozhlasovými pracovníky se našli i kolaboranti, kteří využívali stávající situace ke služebnímu povýšení.

¹³² JEŠUTOVÁ, E. Od mikrofonu k posluchačům. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 153

¹³³ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. 1. vyd. Praha: Portál, 2010

¹³⁴ JEŠUTOVÁ, E. Od mikrofonu k posluchačům., In. Kapitola: Hrdlička, F: Rozhlas v okupaci 1939-1945 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 158

¹³⁵ Tamtéž, str. 153

Vývoj protektorátního rozhlasu se dá rozdělit do dvou období s přelomovým rokem 1941-1942, které je spojeno s nástupem Reinharda Heydricha. Po nástupu Heydricha v roce 1941 se situace ještě zhoršila. Ten okamžitě zasáhl i Český rozhlas a jeho příchod znamenal i konec autonomie, kterou alespoň do té doby v omezené míře měl. „Rozhlasová společnost se 26. února 1942 stala filiálkou Říšské rozhlasové společnosti. Novým intendantem Sendegruppe Böhmen und Mähren, skupiny, která slučovala dosavadní Říšský vysílač Čechy i Český rozhlas, se stal od 1. ledna 1942 Ferdinand Thürmer, který také převzal referát rozhlasu v Protektorátu.“¹³⁶ V březnu 1942 Říšská rozhlasová společnost v Berlíně převzala veškerý kmenový kapitál protektorátního rozhlasu. „Vznikla tzv. Vysílací skupina Čechy a Morava, v níž bylo sloučeno české a německé rozhlasové vysílání v Protektorátu Čechy a Morava.“¹³⁷ „Německé vedení rozhlasu neváhalo využít pro své propagandistické záměry osvědčené české redaktory.“¹³⁸

3.6.1 Zahraniční rozhlasové vysílání

Zahraniční vysílání hrálo v celém období Protektorátu velmi důležitou roli. Jelikož nepodléhalo tak rozsáhlé cenzuře jako vysílání Českého rozhlasu, měli lidé možnost dozvědět se to, co se opravdu děje. Ovšem toto poslouchání zahraničního rozhlasu s sebou přinášelo velké nebezpečí. „Dne 1. září 1939 vydala Ministerská rada pro obranu Říše v Berlíně nařízení o mimořádných opatřeních.“¹³⁹ Jednalo se o okamžitý zákaz poslechu zahraničních rozhlasových stanic. Na každém aparátu musela viset cedulka s nápisem „Pamatuj, že poslouchání zahraničního rozhlasu je zakázáno a trestá se kázníci nebo smrtí.“ Gestapo po roce 1941 zabavovalo rozhlasové přijímače. „V roce 1943 muselo protektorátní obyvatelstvo odevzdat své rozhlasové přijímače, z nichž bylo vyjmuto zařízení dovolující poslech krátkovlnného vysílání, a tím zahraničního rozhlasu.“¹⁴⁰ Ovšem to si poradilo vynálezem tzv. čerčilkou, který umožňoval spojení se zahraničím.

V lednu 1939 vysílaly česky Moskva a Polsko, slovenské relace vysílala Budapešť, Vídeň a Lipsko. V červenci 1939 zahájila pro Československo v Americe na krátkých vlnách

---

¹³⁶ JEŠUTOVÁ, E. *Od mikrofonu k posluchačům*. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 154

¹³⁷ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010, str. 100

¹³⁸ JEŠUTOVÁ, E. *Od mikrofonu k posluchačům*, In.kapitola: Hrdlička, F: *Rozhlas v okupaci 1939-1945* 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 169

¹³⁹ Tamtéž, str. 158

¹⁴⁰ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010, str. 106

bostonská stanice W-1-XAL. Z počátku vysílala dvakrát týdně, a to v úterý a pátek, později začala vysílat denně.¹⁴¹ Zahraniční vysílání v největším rozsahu pocházelo především ze SSSR a Velké Británie. Zpočátku se objevovalo české vysílání pouze ze Sovětského svazu a obsah a forma byly svěřeny KSČ. Pořad Hovoří Moskva existoval už za První republiky, jeho tradice pokračovala i v dalším období. Rozhlasové vysílání ze SSSR bylo silně levicově zaměřeno. „KSČ měla k dispozici tři tajné vysílače-v češtině, slovenštině a němčině.“¹⁴² Po zahájení druhé světové války bylo slovenské vysílání ve Francii rozšířeno o české zpravodajství. Od 7. října 1939 měl československý odboj k dispozici tři hodiny vysílání ze stanice v Normandii. Vysílání BBC Volá Londýn bylo zahájeno 8. září 1939. Zprvu obstarával téměř veškerou agendu Jan Masaryk. Programem rozhlasu byly v jeho počátcích zprávy a ve středu nadto komentáře Jana Masaryka.¹⁴³ Toto vysílání bylo zahájeno v době, kdy Londýn vysílal již francouzsky, německy, italsky, španělsky, portugalsky, arabsky a maďarsky. Jakmile se ve Velké Británii chopil moci W. Churchill v roce 1940, změnily se podmínky pro české vysílání z Londýna. Vznikl tiskový odbor, který podléhal exilovému československému ministerstvu zahraničí a v jeho rámci oddělení rozhlasové propagandy, které mělo na starost přípravu čtvrt hodinového bloku vysílaného denně na BBC. „V srpnu 1940 vznikl pořad Hovory k domovu. Rozhlasové vysílání přinášelo obyvatelstvu potřebné informace a s nimi i naději na brzký konec. Od roku 1940 tzv. londýnský rozhlas pravidelně vysílal v češtině a slovenštině zprávy o šesté hodině ranní a v 16.30; v 16.45 následovaly komentáře a potom přednášky, ve 20.30 byly na pořadu znovu zprávy. V únoru 1941 přibýlo ještě noční vysílání ve 23.15. Od července 1942 existovalo deset pravidelných rozhlasových relací, které probíhaly střídavě v češtině a slovenštině.“¹⁴⁴ Od 29. března 1943 bylo české a slovenské vysílání přeorganizováno, vládní program byl vysílán dvakrát denně. BBC vysílala až osmkrát denně a mimoto bylo možno slyšet ráno a večer Hlas svobodné republiky a v pondělí, středu a pátek večer přenos z USA Amerika volá Československo. Od 28. října 1944 bylo vysílání BBC rozšířeno o relaci v 17.45 hod. na dvou středních a čtyřech krátkých vlnách.¹⁴⁵ „15. května 1945 vydala ČTK v New Yorku zprávu, že v noci ukončil

---

¹⁴¹ JEŠUTOVÁ, E. *Od mikrofonu k posluchačům*, In. Kapitola: Hrdlička, F: Rozhlas v okupaci 1939-1945 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 171

¹⁴² Tamtéž, str. 172

¹⁴³ KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 105

¹⁴⁵ JEŠUTOVÁ, E. *Od mikrofonu k posluchačům*, In. Kapitola: Hrdlička, F: Rozhlas v okupaci 1939-1945 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 173

československý rozhlas v Londýně svoji činnost.¹⁴⁶ Bylo tím ale myšleno pouze vládní vysílání, české a slovenské relace BBC pokračovaly stále.

3.7 Film v Protektorátu Čechy a Morava

Vznik filmu datujeme na konec 19. století. Znamenal technickou novinku. Rozhodujícím faktorem pro oblibu filmu byl vznik volného času.¹⁴⁷ Film zaznamenal největší rozvoj v první polovině 20. století. Dosahoval velké obliby a brzy se stal charakteristickým rysem novodobé zábavy a kultury. Lidé, především obyvatelé měst disponovali volným časem, a ten mohli vyplnit právě filmem. Ten na lid působí audiovizuálně a snadno s nimi dokáže manipulovat. Film byl za totalitních režimů považován za vizuálního šířitele propagandy, ne jinak ho i využili nacisté v Protektorátu Čechy a Morava. Goebbels ale kladl větší důraz na rozhlas, který podle něj oslovoval lid mnohem více než film, ovšem jeho nepostradatelný spolupracovník z ministerstva propagandy řekl: „Ve srovnání s dalšími uměleckými útvary účinkuje film díky svým vlastnostem působit primárně na zrak a pocity, nikoliv na intelekt, psychologicky a propagandisticky zvláště naléhavě a důsledně. Ovlivňuje nejen mínění kruhů znalců umění, ale oslovuje široké masy. Dosahuje přitom společenského účinku, který může být často silnější než škola či církev, dokonce než knihy, tisk nebo rozhlas.“¹⁴⁸ Film se tedy stal nástrojem propagandy. Použití filmu k propagandě staví podle McQuaila¹⁴⁹ na jeho širokém dosahu, předpokládaném realismu, emocionálním dopadu a oblibě.

Goebbels, který byl i prezidentem filmové komory, zavedl v Německu cenzuru filmu, zákony pro promítání, výrobu a distribuci filmů a zakázal uměleckou kritiku. Snažil se dostat filmový průmysl v zemi do svých rukou. Roku 1935 byly zavedeny německé filmové týdeníky, které byly promítány v biografech před hlavním promítáním. Zobrazovaly Československo jako nemohoucí stát, který naprosto postrádá právo na svou existenci.¹⁵⁰ Cenzuře, ani personálním čistkám se nevyhnulo divadlo, hudba, literatura, školství či film v Protektorátu Čechy a Morava.

---

¹⁴⁶ JEŠUTOVÁ, E. Od mikrofonu k posluchačům. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003, str. 174

¹⁴⁷ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002

¹⁴⁸ KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007, str. 86

¹⁴⁹ MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002

¹⁵⁰ KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007, str. 90

Zřízením Protektorátu nastaly změny i v organizaci kinematografie. V Československu v roce 1937 existovalo 1 850 kin, v roce 1939 se tento počet ztenčil o 594 kin.¹⁵¹ Okupanti získali nad českou kinematografií absolutní dohled. Koncem roku 1941 existovaly jen dvě produkční společnosti, a to Lucernafilm a Nationalfilm. Dále byl zaveden monopolní podnik Kosmos, který sjednocoval všechny půjčovny a vedle dvou výše uvedených produkčních společností vlastnil jako jediný právo k distribuci českých filmů. „Filmovou cenzuru vykonávala od podzimu 1939 filmová sekce v kulturně politickém oddělení úřadu říšského protektora.“¹⁵² Cenzura v důsledku zakázala řadu českých a zahraničních pro režim nevhodných filmů. Český filmový průmysl byl podřízen česko-německé organizaci Česko-moravské filmové ústředí. V roce 1942 získali Němci barrandovské a hostivařské ateliéry. Firma Prag-Film vznikla jako pobočka německého koncernu UFA. Úkolem této firmy bylo vyrábět německé filmy ve spolupráci českých filmových pracovníků.

Cenzura filmů se vztahovala především na témata židovská, emigrantská, politicky nevyhovující a témata ze slavných období českých dějin. Filmová cenzura postupně přešla z ministerstva vnitra do moci gestapa. Ministerstvo vnitra podle Kašpara¹⁵³ zakázalo na jaře 1939 filmy *Hej rup*, *Svět patří nám*, *Třetí rota*, *M. R. Štefánik*, *Poručík Alexandr Rjepkin*, *Jízdní hlídka*, *Neporažená armáda a C. a k. polní maršálek*. V letech 1939-1944 bylo zakázáno 113 českých hraných filmů. Po nástupu Heydricha se, jak už víme, situace ještě zhoršila. Byla zřízena Filmová zkušebna při kulturně politickém oddělení ÚŘP, sloužila jako vrcholný cenzurní orgán. Zahraniční filmy nebyly takřka promítány. Promítány byly především filmy německé a italské. Záměr nacistické složky byl takový, aby český film zanikl úplně, ale to se nakonec nepodařilo. Za Protektorátu bylo natočeno 114 filmů.¹⁵⁴

Nejvýznamnějšími režiséry této doby byli Miroslav Cikán, František Čáp, Martin Frič, J. A. Holman, Vladimír Slavínský a Otakar Vávra. Nejznámější filmy této doby jsou *Kristián*, *Eva tropí hlouposti*, *Katakomby*, *Cesta do hlubin študákovy duše*, *Muzikantská Liduška*, autorem těchto filmů byl Martin Frič. Další filmy jsou *Dívka v modrém* od Otakara Vávry, *Babička* od Františka Čápa. Většinu filmové tvorby tvořily filmy apolitické, především oddychové komedie nebo adaptace děl českých klasiků. Příkladem může být film *Babička*. České hrané filmy byly většinou ve své podstatě oddychové a měly odvádět pozornost

---

¹⁵¹ KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007, str. 90

¹⁵² KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010, str. 93

¹⁵³ KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 112

obyvatel Protektorátu od reality. Ale i v takových se objevovaly prvky manipulace či persvaze. V lehké situaci se nenacházeli ani filmoví představitelé. Podléhali tlaku ze strany okupace. Nejednou byli označováni za kolaboranty. „Kolaborace se dopouštěli společenským stykem s okupanty, veřejnými projevy souhlasu s politikou vlády a okupační moci, účinkováním v německých filmech, v horším případě spoluprací s německými zpravodajskými složkami či aktivní účastí na nacistické propagandě.“¹⁵⁵ Ani herci neměli lehkou úlohu v Protektorátu. Situace byla nejistá. Nejznámější ikonou kolaborace z řad českých herců byla Lída Baarová, která byla obviňována, že situace využila ve prospěch svého kariérního růstu. Herečka Nataša Gollová známá z filmů *Eva tropí hlouposti*, *Kristián* a mnoho dalších byla pravým opakem Baarové. Podle Kašpara¹⁵⁶ odmítala navštěvovat společenské události s nacistickými představiteli a zúčastňovat se různých propagandistických akcí.

Pro filmovou tvorbu a její kritiku se stal důležitým legální český tisk, a také tisk československého odboje. Například v Lidových novinách vycházela rubrika s názvem *Film o nových filmech*, která pojednávala o novinkách ze světa filmu, ať už domácího či zahraničního, ale nedá se říci, že by obsah vypovídal o kritice. Jednalo se spíše o prezentaci nových filmů, ve zkratce byl nastíněn děj. V Národní politice to byla zase rubrika *Filmový svět*. Národní politika se filmu věnovala ve své rubrice *Filmový svět* mnohem více než Lidové noviny a jejich „*Film o nových filmech*“. Často věnovala dané filmové novince celou stránku v novinách. V Národní politice bylo použito také více fotografií. Dá se tedy říci, že Lidové noviny podávaly zprávy ze světa filmu jen okrajově, zatímco Národní politika se mu věnovala rozsáhle. Za zmínku také stojí rubrika v deníku *České slovo*, která měla název *Filmové nebe*. Jednalo se o interview se slavnými českými filmovými představiteli. Autor či autorka těchto interview používal/a zkratku –ja-. Interviewovanými byli například herec Antonín Novotný, Věra Gabrielová, Hana Vítová a další. Rubrika se objevovala v každém vydání. Jednalo se o klasické publicistické interview. Na začátku byla dotyčná filmová osobnost krátce charakterizována, dále autor připomněl filmy, ve kterých hrála. Pak následovalo samotné interview.

---

¹⁵⁵ KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007, str. 159

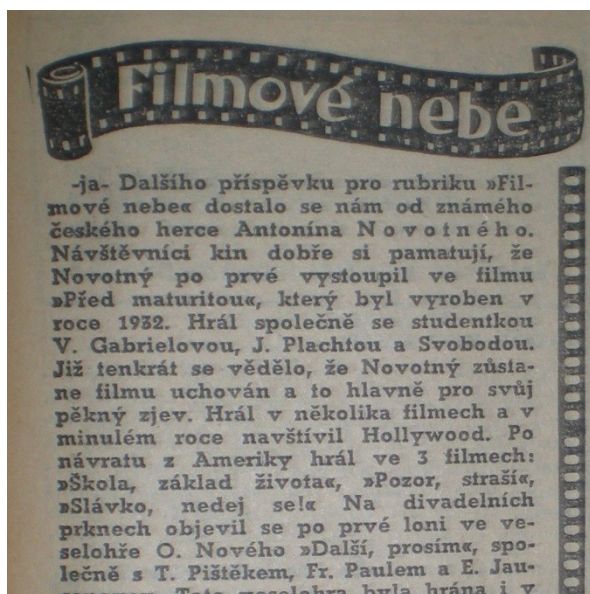
¹⁵⁶ Tamtéž

Obr. 3.1. Národní politika, 20. února 1942

V Protektorátu existovala řada periodik specializovaných na filmovou produkci. Příkladem jsou časopisy *Kinorevue*, *Bilder.Dienst der Prager Film*, *Feuilleton-Dienst der Prag-Film*, *Český filmový zpravodaj*, *Pressa-Film*, *Filmové listy*, *Filmový kurýr*, *Film a diapozitiv*, *Filmové noviny*, *Kulturfilmsschaffen in Prag*.¹⁵⁷ Filmová kritika byla zakázána, a to nacistickou složkou. Film pro ně představoval důležitý nástroj propagandy.

Obr. 3.2. České slovo, 26. Března 1939

¹⁵⁷ KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007, str. 264

3.8 *Kniha a český knižní trh v Protektorátu Čechy a Morava*

Dalším médiem, kterému se nevyhnuly změny navozené po Mnichovu 1938, byla kniha. Ani kniha nebyla výjimkou. V této kapitole se pokusím nastínit změny, které toto médium zaznamenalo po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Knižní trh se stal také objektem regulace. Halas¹⁵⁸ zdůrazňuje, jak vypadal český knižní trh před mnichovskou konferencí a po ní. Knižní trh za první republiky popisuje Halas takto: „Časy nakladatelské bezstarostnosti v knižním oboru, v nichž nebylo cenzury předběžné ani následné, kdy knihy vycházely jako ptáci z jarních hnízd.“¹⁵⁹ Ovšem stav této „bezstarostnosti“, jak víme, netrval dlouho. Situace se změnila hned s rokem 1938. 19. Zář 1939 byla vydána vyhláška, která podle zákona o mimořádných poměrech ukládala vydavatelům povinnost předložit všechny tiskoviny k tiskové prohlídce.¹⁶⁰ Po Mnichovu 1938 začal jakýsi boj o knižní trh, do kterého se mimo jiné zapojila i skupina aktivistických novinářů. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava fungovala na knižním trhu preventivní cenzura rukopisů a korektur, což skončilo až 1. května 1941, kdy se cenzura rozšířila i na regulaci trhu.¹⁶¹ Jak si asi můžeme domyslet, především byly zakázány knihy s komunistickým podtextem. „30. Března 1939 policejní ředitelství v Praze nařizuje všem knihkupcům a nakladatelům, aby neprodleně vyloučili z prodeje všechny knihy obsahu komunistického, marxistického, Německu nepřátelského, zvláště literaturu tzv. emigrantskou, uložili ji odděleně, zaslali seznam a počet a vyčkali dalších opatření policie.“¹⁶²

Na konci března 1939 se již začaly objevovat podněty k fotocenzuře a obrázkové cenzuře. „V dubnu 1939 mizejí knihy Havlíčkovy, Čechovy, Jiráskovy, Herbenovy z knihkupectví regálů a namnoze i z knihoven soukromníků.“¹⁶³ Knihy byly zabavovány gestapem, jedním z hlavních faktorů zabavování bylo udavačství. TO PMR vydával seznam zakázaných knih, který podle Halase čítal i několik set děl. Do tohoto seznamu patřily i knihy od E. Beneše, V. Dyky, A. Fuchse, Havlíčka, Herbena a mnoho dalších.¹⁶⁴ Nejenže existoval seznam zakázaných knih, ale dokonce i seznam zakázaných autorů, jejichž díla nesměla být vydávána vůbec. Tyto zákazy se týkaly především židovských autorů. „Odvážení knih, které se dalo na veřejných ulicích Prahy, bylo smutné jako pohřeb. Čeští lidé přihlíželi smutně, postávali u takového nakládání jako u pohřbu jdoucí a na výzvu vojáka odcházeli se

¹⁵⁸ HALAS, F. *Kniha a národ 1939-1945*. Praha: Paseka, 2004, str. 68

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 69

¹⁶¹ Tamtéž, str. 74

¹⁶² Tamtéž, str. 76

¹⁶³ Tamtéž, str. 81

¹⁶⁴ Tamtéž, str. 89

sklopenými hlavami.“¹⁶⁵ Situaci knižního trhu popsal Halas¹⁶⁶ takto: „Na cenzuře a pro cenzuru zápasilo několik myšlenkových i společenských kruhů. Intelektuální pracovníci byli zatlačeni do pozadí a vyřazeni z rozhodování, které stejně bylo omezené. Zápasilo se o vliv, o nejmenší eliminace, o přiděl papíru, o náklad.“ Ani pro knihu nebylo toto období jednoduché. Český národ byl ochuzen o výběr knih, témat i autorů.

4.7 Odras významných událostí Protektorátu v Moravskoslezském kraji v regionálním dobovém tisku

V této podkapitole se pokusím zmapovat odraz významných událostí Protektorátu v Moravskoslezském kraji v regionálním dobovém tisku. Zkoumané období jsem vymezila od března roku 1939, tedy od vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, do května roku 1941, kdy Moravskoslezský deník přestal vycházet. Vybrala jsem si deníky České slovo a Moravskoslezský deník. Prvně nastíním podstatu a charakter obou deníků, i když si uvědomuji, že se toto nastínění pohybuje nad rámeček práce, myslím, že je k vytvoření uceleného obrazu nezbytné.

K nejrozšířenějším denním listům patřily noviny vydávané a. s. Melantrich v Praze. České slovo bylo ústředním listem národních socialistů.¹⁶⁷ Tiskovým družstvem národních socialistů byl Melantrich, který řídil Jaroslav Šalda.¹⁶⁸ České slovo bylo ústředním deníkem národněsocialistické strany. Vycházelo od 30. Října 1918 ve dvou vydáních denně a ranní vydání bylo oficiálním listem strany. Na Moravě vydával Melantrich ranní České slovo v Ostravě od roku 1929, a podobně zřídil filiálky v Olomouci, Zlíně, Prostějově, Kroměříži, Opavě, Těšíně, Uherském Hradišti a Valašském Meziříčí. V řadě mutací se vždy vyměňovala jedna strana místních zpráv a ostatní strany se tisky ze stejných matric v celém nákladu.¹⁶⁹ Ostravský kraj byl početně nejsilnějším národnědemokratickým krajem na Moravě. Od 2. Dubna 1939 se stal deník listem Národního souručenství.

Deníkem strany Národní demokracie byl Moravskoslezský deník (1900-1941), vydávaný nepřetržitě od listopadu 1900. List měl pro Ostravsko značný význam v době vydávání Politickým spolkem pokrokovým, kdy hájil české zájmy před útoky německého

¹⁶⁵ HALAS, F. *Kniha a národ 1939-1945*. Praha: Paseka, 2004, str. 99, svědectví B. Koudelky

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 132

¹⁶⁷ KUBÍČEK, J. *Noviny České republiky 1919-1945*, část 2. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004, str. 8

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 14

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 15

kapitálu a budil národní uvědomění proti germanizaci a polonizaci. Moravskoslezský deník zanikl v květnu 1941.¹⁷⁰ Od 2. 4. 1939 se stal Moravskoslezský deník též listem Národního souručenství. Vydavatelem bylo Družstvo Ostravského deníku, Moravskoslezská vydavatelská společnost Moravskoslezská Ostrava¹⁷¹.

První významnou událostí bylo vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Jak v Moravskoslezském deníku, tak v Českém slovu, se o této události psalo již před samotným vyhlášením, ovšem největší rozsah zpráv vypukl právě 16. března. V Moravskoslezském deníku se objevil článek s titulkem: Patnáctý březen v Mor. Ostravě.¹⁷² V článku se můžeme dočíst o tom, jak probíhal příchod okupantů do města. Dalo by se říct, že autor psal o tématu velice opatrně, tudíž se tento článek jevil neutrálně. V dalších dnech se objevovaly zprávy, které se snažily navodit normální stav. Dokazuje to například článek s titulkem: Normální život v Mor. Ostravě. „Ve všech ostravských továrnách, dílnách, obchodech, živnostech a kancelářích pracuje se normálně“¹⁷³ Podobné zprávy se objevily i ve druhém zkoumaném deníku, tedy v Českém slovu. Zde ale byla cítit, nikterak zřetelně, náklonnost k německé straně. Možná se autor snažil o zjednodušení celé situace. Na ukázkou budu citovat „Největší zájem o německé vojáky projevovali chlapi. Viděli jsme to při rozdělávání obědů. Vojáci ochotně dávali ochutnatí pánům klukům guláš, který jim i vojákům dobře chutnal.“¹⁷⁴ Odras této události v obou denících bych shrnula takto: Moravskoslezský deník spíše zaujímal neutrální, velmi opatrný postoj, zatímco České slovo se, sice nijak výrazně, přiklápělo k německé straně.

Vývoj pokračoval dál. Další událostí z regionu, kterou jsem pro svoji analýzu vybrala, a která se mi zdála zajímavá, je nábor žen do Národního souručenství v Ostravě, který se uskutečnil 7. dubna 1940. V Moravskoslezském deníku i v deníku České slovo se zprávy o této události objevily. I když Moravskoslezský deník o události informoval dříve a ve větším rozsahu. „Ženy nezůstaly za muži.“¹⁷⁵ Deníky o této události psaly v pozitivním smyslu. „Víme, že všechny české ženy již předtím svým srdcem patřily do naší všennárodní

---

¹⁷⁰ KUBÍČEK, J. *Noviny České republiky 1919-1945*, část 2. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004, str. 44

¹⁷¹ Tamtéž, str. 214

¹⁷² Moravskoslezský deník, 16. března 1939, roč. 40, č. 74

¹⁷³ Moravskoslezský deník, 17. března 1939, roč. 40, č. 75

¹⁷⁴ České slovo, 16. března 1939, roč. 11, č. 74

¹⁷⁵ Moravskoslezský deník, 8. dubna 1940, roč. 41, č. 96

organisace.“¹⁷⁶ České slovo zase psalo: „Tento čin českých žen jest výrazem opravdového národního cítění, které jistě se plně projeví i při jejich činnosti v Národním souručenství.“¹⁷⁷

1. července 1940 byla rozšířena působnost oberlandrátu Ostravy o Valašské Meziříčí. Je zajímavé, že se v tisku o tomto důležitém regionálním rozhodnutí psalo až o několik dní později. Přesněji řečeno, v Moravskoslezském deníku se zpráva objevila až 13. července 1940.¹⁷⁸ V Českém slovu se informace neobjevila vůbec.

23. srpna 1940 K. Henlein navštívil Ostravu. Pro město to byla významná událost, ovšem radostná pouze pro německou část obyvatelstva, přesto oba zkoumané deníky psaly o této události v pozitivním slova smyslu s nádechem oslavného tónu. „Slavnostní předání praporů před novou radnicí.“¹⁷⁹ Zajímavým faktem je to, že Moravskoslezský deník zařadil článek na titulní stranu, zatímco v Českém slovu se zpráva objevila až na straně druhé.

Poslední zkoumanou událostí a jejího odrazu v denících, bylo druhé výročí zřízení Protektorátu v Mor. Ostravě. Články s touto problematikou se objevily již 14. března. České slovo tuto záležitost příliš nevyzdvihovalo, objevilo se zde pouze několik článků hodnotících a shrnujících dva ušlé roky období Protektorátu v Mor. Ostravě. Zatímco Moravskoslezský deník se této události věnoval s větší „horlivostí“. Číslo z 16. března 1941, ročník 42, č. 74 bylo věnováno prakticky pouze této události.

Závěrem lze říci, že oba deníky si byly velmi podobné, vyskytovaly se jen mírné odchylky. Onu podobnost nejspíše určovala legální podstata obou deníků. V deníku České slovo se překvapivě objevovalo více regionálních zpráv, ovšem méně závažného charakteru. V Českém slovu se objevovalo více černé kroniky než v Moravskoslezském deníku. Moravskoslezský deník působil, podle mého názoru seriózně. Jak výběrem, tak řazením důležitých témat. Titulní strany oba deníky věnovaly světovému dění, druhá a třetí strana byla většinou regionálního charakteru, na konci byla rozvedena kultura a samozřejmě sport. Nedílnou součástí obou deníků byla reklama i inzeráty.

---

¹⁷⁶ Moravskoslezský deník, 8. dubna 1940, roč. 41, č. 96

¹⁷⁷ České slovo, 9. dubna 1940, roč. 12, č. 97

¹⁷⁸ Moravskoslezský deník, roč. 41, č. 190

¹⁷⁹ České slovo, 24. Srpna 1940, roč. 12, č. 232, str. 2

4 Využití řešené problematiky v médiích

Následující žurnalistické příspěvky jsem koncipovala tak, aby formátově odpovídaly např. časopisu Dějiny a současnost. Jedná se o kulturně historickou revue a mám za to, že její obsah plně koresponduje se zaměřením mé bakalářské práce.

POZNÁMKA

Výročí, které nikdo neslaví: Mnichov 1938

Není tomu dávno, co uplynulo 70 let od podepsání Mnichovské dohody, na jejímž základě se čtyři evropské mocnosti Velká Británie, Francie, Německo a Itálie dohodly na postoupení pohraničních oblastí Československa nacistickému Německu. Západní mocnosti viděly tuto dohodu jako jediné řešení, které udrží mír a zmírní napětí. Československým občanům naopak přineslo hořké zklamání a pocity zrady ze strany dosavadních spojenců. Mnichovské události se dosti nechvalně a na dlouhou dobu zapsaly do paměti našeho národa. Občané Československa považovali tyto události za zradu, za zradu obrovských rozměrů. Mnichovská konference a podepsání dohody přineslo řadu radikálních změn pro vývoj státu. Ztráty se projevovaly v každé z oblastí života naší země, ať už v hospodářství, politice či národním sebeuvědomění. Těžko dnes můžeme říci, zda tehdejší československá vláda mohla situaci zabránit. Po světové hospodářské krizi se zhoršilo i tuzemské hospodářství, rostl počet nezaměstnaných. Převážnou část nezaměstnaných tvořila německá „menšina“ v Československu. Právě proto začaly sudetské podniky v pohraničí výrazně spolupracovat s německými koncerny.

Pro Československo začala v podstatě druhá světová válka právě Mnichovem. Mohlo se bránit? Události, které následovaly až do vyhlášení Protektorátu, se na obyvatelích velmi krutě podepsaly. Na druhou stranu hned od počátku okupace se začala formovat organizace protinacistického odboje. Lidé ukázali, že chtějí bránit svoji zemi. Záříjové dny roku 1938 ukázaly odhodlanost české společnosti vůči svému státu. Ne všichni se ale zachovali loajálně. Nelehkou úlohu zastávali především novináři, spisovatelé a herci. Jejich situace byla o to horší tím, že každé rozhodnutí bylo hned známé veřejnosti. Existuje mnoho případů kolaborace. Snad jen sami kolaboranti znají důvody, které je k tomu vedly. Byl to snad strach

či vidina kariérního postupu? Je téměř neuvěřitelné, jak rychle nacisté získali česká média pod svoji kontrolu. Měla jsem možnost porovnat vydání jednoho deníku z roku 1938 a 1939. Překvapilo mě, jak citelný byl rozdíl mezi nimi. Změny se týkaly jak výběru témat, tak dokonce i volby slov. Od 30. září 1938, po podepsání Mnichovské dohody, bylo v deníku cítit jisté napětí, snad i nejistota. Ovšem zásadní změny přišly opravdu až v březnu 1939. Jako novinářka doufám, že podobná situace již nenastane.

INTERVIEW

PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D. působí na Katedře mediálních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních studií MU v Brně, a to od roku 2002 jako odborný asistent. Vystudoval obory historie a etnografie na FF MU. V roce 2001 absolvoval doktorské studium na Katedře sociologie FSS MU Brno. Specializuje se především na česká tištěná média v Protektorátu Čechy a Morava, Národního souručenství a na média a politické strany První republiky. Téma mé bakalářské práce je mu tedy velmi blízké.

V období 1939-1945 velká část novinářů legálního tisku zůstala ve své funkci. Co je k tomu vedlo?

Před novináři se otvíralo dilema, zda přispět k udržení tiskových podniků, vedoucích míst v novinách i samotné redakce v rukou slušných, vlastenecky smýšlejících lidí, nebo média opustit a věnovat se pracovní činnosti na méně exponovaných místech. Pokud se rozhodli pro první variantu, byl z jejich strany těžkou daní fakt, že museli přistoupit na určitou míru kooperace v nových poměrech. Minimálně nemohli v tisku vyjadřovat své skutečné názory, případně museli strpět to, že ve svých textech umisťovali i takové pasáže, které jejich svědomí odmítalo a které mohly být někdy považovány za projevy kolaborace.

Hovoříte o kolaboraci, jací novináři se k ní vlastně uchýlovali?

Novináři-kolaboranti byli vzájemně rivalizujícím uskupením jedinců odlišných svými individuálními charaktery, sociálním původem, profesní průpravou, hloubkou i jakostí duchovní kultivace. Třebaže se v zásadě jednalo o společenství individualit sledujících vlastní, především egoistické cíle, snažili se prezentovat jako idealisté, jimž jde o prospěch národa. Objektivně však sloužili nacistům, a to jak při řízení protektorátní mediální

komunikace, tak při vytváření protektorátní propagandy včetně její realizace v podobě výsledných mediálních produktů.

Šlo o skutečnou kolaboraci, tak, jak ji známe z jiných historických příkladů?

Kolaborační projevy žurnalistů pracujících v protektorátních tištěných médiích, především v denících, byly nesouměřitelné. Charakter kolaboračních projevů se vyvíjel, kolaborující novinář se mohl dopouštět různých stupňů kolaboračního jednání. Naprosto jiným typem kolaborace je pouhé pasivní dodržování příkázaných norem a měnicích se nařízení vycházejících z okupačních a protektorátních instancí regulujících a kontrolujících tisk, než iniciativní předjímání postupů a směrů mediální regulace či dokonce adresné označování proskribovaných „viníků“ nalézajících se v moci nacistické okupační mašinérie.

Jak v praxi kolaborace novinářů vypadala?

Prvků, které lze navenek vykládat jako kolaborační, se občas museli dopouštět i novináři a publicisté, které v žádném případě nelze za kolaboranty považovat. Kolaborační prvky, různé formy vyjadřující souhlas s nastalou situací, s okupací, s okupanty a jejich institucemi, představovaly pouhé krytí, určitý verbální příkrov, pod nímž se mohly skrývat buď důležité informace, jež novináři zprostředkovávali svým adresátům, případně za takto vytvořeným krytím mohli sdělovat své skutečné názory, postoje, dojmy a pocity, jež pak fakticky tvořily významově důležitější pozadí textu.

A naopak - lze stejně tak ostentativní nesouhlas s tehdejší režimem považovat za projev národního mediálního odboje?

Jako rozhodný pasivně rezistentní projev odporu novinářů legálně vycházejícího protektorátního tisku alespoň v počáteční fázi okupace lze chápat vyjádření distance od protektorátu, samozřejmě nikoliv v podobě zcela otevřené. Distance se projevovala zastřeným odmítnutím protektorátu jako státoprávního ideálu či normy, nikoliv politické reality, přičemž ovšem vyjadřovala vnitřní nesmířenost s daným stavem i bolest ve vztahu k němu. Distance představovala maximum, jakého si bylo lze v kontextu legálně vycházejícího tisku dovolit. Vyjadřovala sice v dané chvíli nutnost uznat realitu protektorátu, nikoliv však jeho legitimitu. Mnozí osobně čestní a vlastenečtí novináři se však v tomto období uchýlovali spíše k subverzi, jejímž nástrojem byly různé subverzivní¹⁸⁰ taktiky, jejichž společným cílem bylo

---

¹⁸⁰ rozvratné

posílení obranných reflexů porobeného národa. K těmto taktikám patřila například separace, konzervace, retardace, blokace, ironizace, neutralizace.

V literatuře jsem se dočetla výrazu *konformisté*. Není mi zcela jasná jejich role. Jakou roli sehrávali v období 1939-1945?

Pro konformismus bylo příznačné, že se víceméně důsledně přidržoval instrukcí udělovaných žurnalistům ze strany tiskového odboru kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora, případně protektorátních institucí podílejících se na řízení a kontrole tištěných médií, jež lze chápat jako převodní páky okupační moci. Konformistický přístup si dával záležet, aby postupoval tak, jak mu nařizují instrukce, držel se jejich litery, postupoval suše a vcelku nenápaditě, rozhodně aktivně nedomýšlel ducha a smyslu těchto instrukcí. Konformista pracoval jako stroj, jenž mechanicky plní zadání okupanta, ale neučiní o nic více. S jistou nadsázkou je možno říci, že konformista do své práce vkládal pouze své pero, nikoliv duši, rozum a cit.

Z textů, které konformisté psali, se ale nedá jednoznačně usoudit, na čí straně jejich autoři stáli...

Texty konformistů jsou ploché a chladné. Konformisté kolaboraci pouze předstírali, planě a z donucení se zhostili svého úkolu. Byli jako vyprázdněné mechanismy, jimž věcně není co vytknout, ale doopravdy se pro věc okupanta neangažovali. Jejich cílem bylo přežít fyzicky, sociálně a profesionálně. Jejich kolaborace byla plochá a měla jen formální rozměr. Konformista byl adaptabilní jedinec svolný produkovat i to, co se přičilo jeho svědomí, ochotný dočasně zatajit, skrýt, nikoliv ale v hloubi své bytosti doopravdy vyměnit vlastní názory, postoje a nakonec i morální hodnoty.

Po válce probíhaly procesy s kolaborujícími novináři, např. s Vladimírem Krychtálkem a Karlem Wernerem. Jejich podíl „viny“ by se ale s odstupem 66 let dal zcela jistě rozdělit na méně či více závažný. Čím se vlastně vůči národu prohřešili?

Aktivistický přístup se nespokojoval pouze s glorifikací říše a německví, ale zasazoval se i o aplikaci nacionálně socialistické ideologie v podmínkách protektorátu. Aktivisté si osvojili osobivě karatelský, poučovatelský tón, přičemž sami sebe prezentovali jako jakousi ideologickou avantgardu národa. Aktivistický přístup prezentoval protektorát jako legitimní. Aktivisté se prezentovali jako přesvědčení ideologové legitimacy protektorátu. Oporu hledali u okupantů, na případnou podporu ze strany porobeného národa nakonec rezignovali. Aktivisté

vynalézavě hledali nástroje umožňující účinněji ovládat porobené, iniciativně vnikali do struktur obraných mechanismů okupovaných a zevnitř je narušovali, oslabovali a paralyzovali, zdokonalovali propagandistické prostředky, jež měly zasáhnout vůli ovládaných. Horlivě nastolovali témata, jež mohla být v poli zájmu okupační moci.

Historikové označují za vrchol kolaboračního chování novinářů během 2. světové války tzv. denucianství. Myslíte si totéž?

Denucianství kráčelo ruku v ruce s aktivistickou kolaborací, představovalo jedno z nejhorších individuálních selhání mravního charakteru v letech nacistické okupace vůbec. Jedná se o adresné označení „nepřítele“, které mohlo vést až k ohrožení života dotyčného. Jako případy morální zvrácenosti lze ovšem označit situace, kdy sami protektorátní novináři iniciovali štvance proti konkrétním lidem nebo skupinám osob.

Protektor

Život naruby

-český film natočený v roce 2009

-režie: Marek Najbrt

-jedná se o drama

Zdroj: www.ceskatelevize.cz

Film pojednává o manželském páru Emila Vrbaty a jeho ženy Hany žijících v Praze. On je rozhlasový reportér, ona filmová herečka. Děj se odehrává v těžkém období Protektorátu Čechy a Morava. Na začátku příběhu je herečka Hana velmi oblíbenou postavou československého filmu. Slaví úspěchy a obdiv mužů. Ovšem celá situace se počátkem okupace značně zostřuje. Hana je konfrontována se svým židovským původem. Emil využije šanci zachránit a zároveň ovládnout Hanin život. Odmítne rozvod, v zájmu Haniny ochrany setrvá v manželství a stane se hlasem německé propagandy. Jejich manželství se ale vlivem nacistického tlaku hrouští. Hana ztrácí chuť k životu. Emil si najde milenkou. Když jednoho rána prchá z jejího bytu, ukradne na ulici kolo. Toho dne je spáchán atentát na Heydricha a mezi popisem věcí pachatelů je právě zmíněné kolo.

Protektor velmi výstižně popisuje roli rozhlasových reportérů a herců v období Protektorátu Čechy a Morava. Ukazuje různá stanoviska, která reportéři i herci zaujímali a také jejich důvody pro tato stanoviska. Ti, kteří se dopouštěli kolaborace, sklízeli náklonnost nacistů, ale zároveň nenávisť obyvatelstva Protektorátu. Film také ukazuje, jak probíhaly personální čistky uvnitř redakcí či ve světě filmu. Celkově je film velmi propracovaný. Originálním způsobem zachycuje „ohrané“ téma atentátu na Heydricha. Janě Plodkové,

představitelce role Hany Vrbatové, se podařilo podat velmi dobrý herecký výkon. Na filmu mi po celou dobu vadilo tmavé prostředí provázené všudypřítomným cigaretovým dýmem.

Jedná se o film s velmi dobrými dialogy. Autorovi se povedlo zachytit dobu a postavení novinářů a herců v české společnosti Protektorátu. Navíc je dokreslen vhodně vybranou hudbou a kostýmy. Netradičně pojal téma atentátu na Heydricha. Výjimečný je Protektor i v tom, že nepředstavuje pouze jednu postavu a nepředává jednoduchý příběh se šťastným koncem.

AKTUÁLNĚ

Konec svobody českého internetu

Dodatek novely návrhu loterijního zákona způsobil vlnu nevole. Podle tohoto dodatku by měli tuzemští poskytovatelé internetového připojení bránit uživatelům přístup na stránky tuzemských i zahraničních loterijních firem, které nemají licenci ministerstva financí, včetně stránek, které obsahují reklamu na tyto weby. Což podle odborníků v podstatě znamená cenzuru internetu.

Za nesplnění této podmínky bude moci ministerstvo financí udělit firmám pokutu až deset milionů korun. Reakcí na tuto novelu zákona byla petice, kterou podepsalo více jak 10 000 lidí. „*S novelou loterijního zákona nesouhlasím, nepřipadá mi správné v demokratickém státě znemožňovat přístup na některé stránky na internetu.*“, uvedl Pavel Zatloukal, student VŠ a uživatel internetu. Navrhovatelem tohoto dodatku je Jan Farský, poslanec za TOP 09.

Nejedná se o první pokus cenzury u nás. Historie cenzury v Českých zemích sahá přitom až do počátku patnáctého století. Začátky cenzury v Čechách jsou spojeny s vlivem Johna Wycliffa. Jeho spisy se staly inspirací pro Jana Husa. Dalším významným mezníkem byl vynález a rozšíření knihtisku v patnáctém století. Nejvyšší cenzurní mocí v tomto období byla církev. To platilo až do šestnáctého století. „*Čechy byly zemí, která se osvobodila od vlivu papeže.*“, řekl Jan Čulík, historik a odborník na téma. V roce 1548 byla v Čechách zavedena silnější cenzura založená na německém vzoru. Nová cenzurní opatření přišla

s nástupem Rudolfa II. „*Od doby Rudolfa II. byli katolíci a jezuitský řád v ofenzívě*“, dodává Čulík. Je tedy zřejmé, že počátky cenzury jsou spojovány s náboženstvím. Za vlády císařovny Marie Terezie se rakouský stát pokusil vzít cenzuru do vlastních rukou. Ovšem podle Čulíka se situace nijak nezměnila. Liberální režim nastává až za vlády Josefa II.

První polovina devatenáctého století je obdobím národního obrození a zároveň obdobím dalších pokusů cenzury. „*Přísná cenzura šla ruku v ruce s policejním útlakem*“, sdělil historik.

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 byla svoboda tisku součástí československé ústavy. Čulík dodává: „*v tomto období literatura i kultura kvetla*.“ Situace se zhoršila s nástupem Hitlera k moci. Nejsilnější vliv cenzury působil v druhé republice a v Protektorátu Čechy a Morava. Další období silné cenzury přichází po druhé světové válce. „*Tiskové oddělení komunistické strany vydávalo deníkům a časopisům přesné instrukce a denně kontrolovalo, zda jsou tyto instrukce dodržovány*“, sdělil Jan Čulík. V roce 1968 se přísné poměry uvolnily. Ovšem toto období nazývané jako Pražské jaro netrvalo dlouho. Po invazi zemí Varšavského paktu 21. srpna 1968 se podmínky opět zhoršily. Po pádu komunismu se začíná blýskat na lepší časy. V roce 1990 získala Česká republika tiskovou svobodu. Novodobé pokusy o cenzuru se týkají nových elektronických médií, především internetu.

ANKETA

V poslední době vzrůstají snahy o regulaci internetu. Vidíte tyto snahy jako cenzuru svobodných médií anebo jako nutné opatření vedoucí k omezení projevů různého nezávislého jednání či jednání potlačující lidská práva, propagující extremismus apod.?

Vojtěch Bednář

sociolog

Olomouc

Zákonodárci a vůbec celý státní systém jsou vždy o krok, respektive o více kroků za technologiemi. V praxi to neznámá nic jiného, než že internet efektivně „cenzurovat“ nejde, protože je to v protikladu s jeho základními principy a je jedno, co je či není v zákoně.

Jana Gibarti

akademický pracovník

Ostrava

Regulaci internetu nevidím jako cenzuru, ale opravdu jako omezení některých jedinců, popř. skupin v projevech přinášející nevhodné informace, poplašné zprávy, lobby.

Pavína Gregorová

grafička

Olomouc

Tyto snahy rozhodně nepodporuji, podle mého názoru se jedná o cenzuru. Každý by měl mít právo na to, aby si mohl vybírat informace, které ho zajímají. Nesouhlasím s tím, aby stát pomocí zákona nařizoval, jaké informace lidé mohou či nemohou vyhledávat.

Ivana Šuláková

novinářka

Ostrava

Různé formy regulace jsou v demokratických společnostech naprosto běžné a jejich hlavním cílem je zabránit nežádoucím společenským jevům nebo dokonce trestné činnosti. S tím se ztotožňuji. Mimo jiné i proto, že české publikum podle mě stále není dost vyspělé na to, aby

cíleně ignorovalo internetové zdroje, které nesou prvky rasismu, neregulérního a nezákonného jednání apod.

5 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila podat co možná nejucelenější obraz doby a především českých médií Protektorátu Čechy a Morava. Pokusila jsem se o co nejpřesnější charakteristiku vystihující média v Protektorátu, která byla pod nadvládou nacistické moci. Cenzura se nemalou částí podílela právě na deformaci těchto médií. Tištěná média, rozhlas, film i kniha podléhali dvojí cenzuře, a to jak okupační, tak protektorátní, kromě toho samotní redaktori podléhali autocenzuře.

Organizace médií, a to jak v personálním složení, tak ve struktuře témat byla v rukou Ústřední služby tiskového dozoru a úřadu propagandy při TO PMR. Zabývala jsem se i charakteristikou doby, protože především ta ovlivnila celou strukturu zkoumaných médií, kterými byla, jak už jsem uvedla, tisk, rozhlas, kniha a film. Dále jsem se pokusila o správné rozdělení těchto médií a o popsání změn, kterých bylo dosaženo v důsledku zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Jednalo se jak o personální změny, tak o změny témat, o kterých se smělo psát, vysílat.

Pro rozhlas a tisk vůbec nastalo období zostřující se kontroly, která dosáhla té míry, že byly kontrolovány jak interpretace, tak předem schválené texty. Vedoucím tiskového odboru, zřízeného v rámci Úřadu říšského protektora se stal SS-Hauptsturmführer Wolfram von Wolmar, byl hlavním cenzorem, a to až do roku 1943. Protektorátní média musela pracovat ve prospěch nacistické okupační moci. Rozhodovaly o nich okupační i protektorátní úřady. Říšským ministrem propagandy byl od roku 1930 Josef Goebbels. „Je opravdu pozoruhodné, jak moderní byl Goebbels v chápání elektronických médií. 25. března 1933 řekl: „Je třeba využít všech prostředků a metod, aby se nový způsob myšlení sděloval široké veřejnosti moderním, současným a poutavým způsobem.“¹⁸¹

V podstatě se dá říci, že celé období Protektorátu můžeme rozdělit na dvě hlavní části, a to před nástupem Heydricha a po něm. Před jeho nástupem totiž fungovala alespoň v malé míře slibovaná autonomie a také cenzura témat v médiích nebyla tak přísná a důsledná jako po nástupu Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. Ovšem po jeho nástupu se celá situace uvnitř Protektorátu i ve struktuře médií značně zhoršila. V médiích probíhaly personální čistky, zesílila i cenzura témat. Hlavním, ale také nejvíce cenzurovaným informačním zdrojem v Protektorátu byla ČTK. Česká tisková kancelář utrpěla po roce 1939 také mnoho nepříjemných změn. Například bylo zakázané zahraniční zpravodajství. Vedle

---

¹⁸¹ VAUGHAN, D. *Bitva o vlny*. 1. vydání, Praha: Radioservis, 2008, str. 31

ČTK působila německá informační služba DNB. Ta byla v poskytování aktuálních informací před Českou tiskovou kanceláří o hodně napřed, a to především proto, že nepodléhala tak ostré cenzuře. Všechna česká legální média v Protektorátu Čechy a Morava utrpěla změnou politické situace velmi rozsáhlé a zároveň podobné újmy, kterými byly personální čistky a cenzura témat. Provedla jsem souběžnou analýzu dvou regionálních deníků – Moravskoslezský deník a České slovo z období 1939-1941. Zjistila jsem, že deníky si byly velmi podobné a dle mého názoru tuto podobnost zapříčiňovala právě jejich legální podstata. Co se týče ilegálních medií, jejich činnost byla velmi riskantní, odhalení této činnosti bylo potrestáno smrtí. Jednalo se o jedno z nejtěžších období historie českého státu a jeho mediální struktury.

Seznam použité literatury

Monografie:

BARTOŠ, B. *Psychologie propagandy* 1. vyd. Praha: Práce, 1981.

BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPLLOVÁ, B. *Dějiny českých médií*. 1.vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3128-8

BERÁNKOVÁ, M. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. 1976

BLODIGOVÁ, A. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Matfyzpress, 2007. ISBN 978-80-86732-96-1

BRANDES, D. *Češi pod německým protektorátem*. 1.vyd. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-017-6

CEBE, J.; KONČELÍK, J. *Novinářský aktivismus; protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku*. In: Acta Musei Nationalis Pragae, řada C-Literární historie. Roč. 53(2008), č. 1-4, s. 39-48

GEBHART, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J. *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1632-2

GEBHART, J., KULÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6

HAHNOVÁ, E. *Mnichov 1938 a česká společnost*. Sborník z mezinárodního sympozia k 70. výročí mnichovské dohody. Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-06-9

HALAS, F. *Kniha a národ 1939-1945*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-635-5

ILOWIECKI, M.T. ; ŽANOVSKÝ, P. *Manipulace v médiích*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-50-1

JEŠUTOVÁ, E. *Od mikrofonu k posluchačům*. 1.vyd. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9

JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7

KAŠPAR, L. *Český hraný film a filmaři za protektorátu*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-347-3

KONČELÍK, J.; VEČEŘA, P.; ORSÁG, P. *Dějiny českých médií 20. století*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8

KONČELÍK, J.; KÖPPLOVÁ, B.; KRYŠPÍNOVÁ, J. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0591-0

KUBÍČEK, J. *Noviny České republiky 1919-1945, část 2*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2004. ISBN 80-86249-29-8

MCQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-714-0

PASÁK, T. *Emil Hácha*. 1.vyd. Praha: Rybka Publishers, 2007. ISBN 978-80-87067-04-8

PASÁK, T. *Pod ochranou říše*. Praha: Práh, 1998. ISBN 80-85809-88-5

STEJSKAL, J. *Četka slaví devadesátiny*. Praha: ČTK, 2008

STEJSKAL, J. *Zprávy z českého století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-170-0

VAUGHAN, D. *Bitva o vlny*. 1.vyd. Praha: Radioservis, 2008. ISBN 978808621279-1

Elektronické publikace:

Český statistický úřad [online]. 3. 3. 2011 [cit. 2011-05-06]. Sčítání lidu. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_podle_sldb>.

Český statistický úřad [online]. 23. 12. 2008 [cit. 2011-05-06]. Demografická příručka. Dostupné z WWW: <<http://notes2.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/4032-08>>.

Kolportaz.cz [online]. 2005 [cit. 2011-08-07]. Glosář. Dostupné z WWW: <kolportaz.cz>.

Tištěná periodika:

KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In Foret, M - Lapčík, M. – Orság, P. (ed.). Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008

VEČEŘA, P. Ošemetné Scylly a zrádné Charybdy protektorátních novinářů: K projevům pasivní rezistence a kolaborace na stránkách českých tištěných médií za německé okupace (1939-1945). In: Mediální studia, roč. 2 (2007) č. 3

Archivní materiály:

Lidové noviny. (1939-1945). Archiv města Ostravy.

Národní politika. (1939-1945). Archiv města Ostravy.

Moravskoslezský deník. (1939-1941). Archiv města Ostravy.

České slovo (1939-1942). Archiv města Ostravy.

Seznam zkratek

BBC – British Broadcasting Coroporation

ČTK – Česká tisková kancelář

DNB – Deutsches Nachrichtenbüro

DNSAP – Deutsche Nationalsozialistische Arbeitpartei (Německá národně socialistická strana)

KSČ – Komunistická strana Československa

NS – Národní souručenství

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá strana dělníků)

NSN – Národní svaz novinářů

NSP - Národní strana práce

SDJ - Strana národní jednoty

SdP – Sudetoněmecká strana

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

TO PMR – Tiskový odbor předsednictva ministerské rady

ÚŘP – Úřad říšského protektora

Seznam obrázků a grafů

Obr. 2.1 Lidové noviny, 16. března 1939.....	str. 12
Obr. 2.2 Národní politika, 15. března 1939	str. 12
Obr. 2.3 Lidové noviny, 22. března 1939.....	str. 13
Obr. 2.4 Lidové noviny, 24. Března 1939.....	str. 13
Obr. 2.5 Lidové noviny, 19. března 1939	str. 14
Obr. 2.6 Národní politika, 29. května 1942	str. 16
Obr. 3.1 Národní politika, 20. února 1941.....	str. 37
Obr. 3.2 České slovo, 26. března 1939	str. 37
Graf 3.1 Vývoj tiskových porad (1940-1945)	str. 24

Seznam příloh

Příloha č. 1.....Dobový tisk

Příloha č. 2.....Text Mnichovské dohody

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 SB. – autorský zákon zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního § 60 – školní dílo.
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst.3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne .....

.....

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....